

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

ROZVOJ SLOVNÍ ZÁSOBY V 1. ROČNÍKU ZŠ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Marta Danková, DiS.

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Nováková, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 28. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce, PhDr. Jaroslavě Novákové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a věnovaný čas.

Obsah

1	Úvod	2
2	Slovní zásoba	4
2.1	Význam slova.....	5
3	Vrstvy slovní zásoby	7
4	Obohacování slovní zásoby	9
5	Vývoj řeči a slovní zásoby.....	11
5.1	První slova a tvorba slovní zásoby.....	11
5.2	Období prvních vět, vývoj slovní zásoby do nástupu do 1. ročníku ZŠ.....	12
6	Rozbor učebnic pro 1. ročník ZŠ.....	14
6.1	Hodnocení rozvoje slovní zásoby v učebnicích nakladatelství Didaktis	15
6.2	Hodnocení rozvoje slovní zásoby v učebnicích nakladatelství Studio 1+1	24
7	Vyhodnocení excerpovaných učebnic	34
8	Vyhodnocení rozboru učebnic	36
8.1	Návrhy původních aktivit (pro nakladatelství Didaktis).....	38
8.1.1	Oblast matematiky	38
8.1.2	Oblast českého jazyka	40
8.1.3	Oblast člověk a jeho svět.....	43
8.2	Návrhy původních aktivit (pro nakladatelství Studio 1+1).....	45
8.2.1	Oblast matematiky	45
8.2.2	Oblast českého jazyka	47
8.2.3	Oblast prvouky	49
9	Závěr.....	52
10	Resumé	54
11	Seznam použité literatury	55
11.1	Seznam excerpované literatury.....	56
12	Seznam grafů a obrázků	58
13	Seznam tabulek.....	59

1 Úvod

Dobře znát a také správně používat svůj mateřský jazyk by měl zvládat každý z nás. Pomocí jazyka se můžeme dorozumívat, sdělovat si své myšlenky, osvojovat si nové poznatky a zkušenosti. Souhrn všech slov a slovních spojení, která v daném jazyce existují, se nazývá slovní zásoba.

Základy řeči získává člověk již v raném věku. Okolo prvního roku dítěte se začínají objevovat první vědomě vyslovená slova, která jsou jednoslabičná nebo dvojslabičná. V tomto období pasivní slovní zásoba výrazně převyšuje slovní zásobu aktivní. Zejména v období předškolního věku dochází k velkému růstu slovní zásoby dítěte a nástupem do prvního ročníku základní školy pokračuje. K tomuto růstu přispívá značnou měrou rodinné prostředí, ve kterém se dítě setkává s různými podněty. Důležitou úlohu po nástupu dítěte do školy, kde tráví podstatnou část svého času, bude zastávat učitel. Učitelské povolání skýtá mnoho možností, jak dítě rozvíjet ve všech oblastech, mj. také v oblasti řečového rozvoje, který má důležité místo. Není výjimkou, že se učitelé ve své praxi setkávají s dětmi, které jsou doma podněcovány k rozvíjení slovní zásoby nedostatečně. K tomuto problému přispívá také dnešní doba, pro kterou je typický rozmach používání telekomunikačních médií, jako jsou například počítače, notebooky, mobilní telefony nebo tablety. V dnešní uspěchané době mají rodiče stále méně volného času, který by mohli věnovat svým dětem, povídat si s nimi, číst jim pohádky nebo s nimi hrát hry a často tento čas děti tráví právě u některého z výše uvedených zařízení - z tohoto důvodu mají děti větší potíže s vyjadřováním a komunikací. Proto by to měl být právě učitel, který by dětem pomáhal slovní zásobu rozvíjet, vést s ním rozhovor a vhodnými otázkami či úkoly slovní zásobu rozšiřovat. V tomto úkolu by měly být učitelé oporou učebnice.

Cíle této diplomové práce jsou zaměřeny na oblast rozvíjení slovní zásoby v učebnicích prvního ročníku základní školy. Bude provedena kvantitativní a taktéž kvalitativní analýza textu učebnic dvou vybraných nakladatelství v oblasti několika složek slovní zásoby v určitých tématech, například v tématu roční období, lesní a domácí zvířata nebo svátky v roce. Tato témata jsou pro děti známá jak z domácího prostředí, tak i z prostředí školního.

Teoretická část je zaměřena na vymezení základních pojmů z lexikologie, na význam slova, rozvrstvení složek slovní zásoby a také na způsoby rozšiřování slovní zásoby. Druhou část teoretického oddílu tvoří přehled o vývoji řeči a slovní zásoby u dětí

od přibližně prvního roku života, kdy se objevují první slova, až do prvního ročníku základní školy.

Pro praktickou část byla vybrána dvě nakladatelství, která nabízejí sady učebnic pro první ročník základní školy, a to nakladatelství Didaktis a Studio 1+1. Zkoumány jsou učebnice pro předměty český jazyk, matematika a prvouka. Nejprve je zaznamenán počet složek zkoumané slovní zásoby a také aspekt aktivity dítěte. Pokud byly v některých oblastech shledány nedostatky, následující kapitola nabízí zásobník původních cvičení, aktivit či her. Tento zásobník se může stát vhodným rádcem a pomocníkem pro každého učitele.

Ke konci práce je připojeno také několik pracovních listů, které mohou sloužit jako mimočítanková četba v období konce prvního ročníku, když už dítě umí číst.

Cílem diplomové práce je zhodnotit a porovnat učebnice vybraných nakladatelství z hlediska rozvoje slovní zásoby se zaměřením na význam slova v několika tématech. Lze předpokládat, že nejvíce se budou žáci s touto složkou slovní zásoby setkávat v učebnicích pro český jazyk. Na základě této excerpty je navrženo několik původních aktivit.

Práce se opírá především o tyto publikace: Vývoj dětské řeči krok za krokem od autorky Kutálkové, Vývoj jazykových schopností v předškolním věku autorů Smolíka a Málkové a Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov od autora Hausera.

2 Slovní zásoba

Slovní zásobu neboli lexikum tvoří soubor všech slov, která v daném jazyce existují. Základní jednotkou slovní zásoby je slovo. Pojem slovo jako jazyková jednotka zasahuje do několika jazykových rovin (tvarové, slovotvorné, skladební a lexikální). V nauce o slovní zásobě se zaměříme především na rovinu lexikální. Slovní zásobu zahrnují slovníky, které ji však nemohou obsáhnout v celé své úplnosti. Vědní obor, který zkoumá slovní zásobu, nazýváme lexikologie.

Slovní zásobu jednotlivce (individuální slovní zásobu) tvoří složka aktivní a pasivní. Aktivní složka zahrnuje slova, která člověk sám aktivně používá při mluvení a psaní. Pasivní složkou označujeme slovní zásobu, které jednotlivec rozumí. Pasivní slovní zásoba je mnohem větší než zásoba aktivní. Rozsáhlost individuální slovní zásoby je závislá na vzdělání člověka a na prostředí, ve kterém se pohybuje. Jako jádro slovní zásoby označujeme nejzákladnější jevy, slova důležitá pro obvyklou komunikaci, která mají velice častý výskyt. K jádrovým slovům patří například *voda, den, pít, země, brát, jeden, otec, matka, kráva, koza, kolo, muž*. Do této skupiny patří slova praslovanská, tedy slova, která přešla z praslovanštiny do jednotlivých slovanských jazyků. Jádrová slova se nadále používají, lze je zařadit do neutrální vrstvy slovní zásoby. Změnám podléhají ostatní složky slovní zásoby. Značná část věcí se v průběhu let změnila, změněná věc má stejné pojmenování jako ta, se kterou má podobnou funkci. Například sirka – dříve nitka namočená v síře, která se přikládala k jiskře vyvolané křesáním kamenů o sebe, dnes toto pojmenování přetrvávalo, i když se sirky vyrábí ze dřeva s fosforovou hlavičkou. Tvar sirky se nezměnil, jen její úloha zůstává stejná. Taková změna v rovině skutečnosti, která znamená to, že nová věc nahradí starou v její funkci a přebírá její slovní označení, se označuje podsouváním významu.¹

Nejpodstatnější u slova je spojení jeho dvou stránek - formy a obsahu. Z formální stránky je slovo *stůl* skupinou hlásek s – t – ů – l. Výjimečně může tvořit slovo i jediná hláska, a to v případě slovního druhu předložek. Obsahová stránka zahrnuje význam slova, u slova *stůl* je to druh nábytku.

Další kapitola se zabývá významem slova, mnohoznačností a jednoznačností.

¹ POKORNÝ, L. *Úvod do české lexikologie*. České Budějovice: 1979, s. 6.

2.1 Význam slova

Slovo může označovat jen jednu jedinou věc, potom hovoříme o slovech jednoznačných. Jsou to například vlastní jména osob a zvířat či zeměpisné názvy nebo odborné výrazy. Takových slov je značně menší množství, než existuje slov mnohoznačných. Do této skupiny patří slova, která mají více významů.

Mnohovýznamová slova mají jeden význam základní (tzv. denotát) a několik dalších významů (tzv. konotátů). Jedná se například o slovo oko. Základní význam je orgán zraku, další významy založené na vnější podobnosti jsou oko na punčoše, oko v polévce, smyčka vznikající při pletení nebo pytláková nástraha.²

Pojmenování vzniklé na základě vnější podobnosti denotátů se nazývá **metafora**. Tento přenos se vztahuje k podstatným jménům, přídavným jménům, příslovcím a slovesům. Týká se hlavně pojmenování z okruhu živé a neživé přírody, například expresivní označení lidí názvy zvířat (beran = tvrdohlavý člověk, liška = chytrák, krysa = proradný člověk) nebo názvy rostlin (hezká mladá žena = růžička, poupátko). Jiná pojmenování jsou motivována částí těla (noha stolu, zub pily, žebro u topení, krk houslí). Metafory fungují jako hodnocení, jako vyjádření stanovisek autora. Dále se podobně používají k hodnocení také jména náboženských či pohádkových bytostí (anděl, jidáš, casanova, švejk).

Pojmenování vzniklé na základě vnitřní souvislosti se nazývá **metonymie**. Hojně používaná metonymie v běžném životě je přenesení názvu děje na předměty s tímto dějem spojené (čtení – děj, ale i předmět čtení), názvy materiálu na výrobky z něj vyrobené (nosit lišku = kožich z liščí kůže), jméno autora na jeho dílo (mít doma Muchu), názvy vlastností se přenesou na jejich nositele (sladkost – cukroví, které je sladké). Vlastní jména osob se mohou stát označením fyzikálních jednotek (volt, ohm, ampér, pascal) nebo vynálezů (rentgen, mansarda). Také vlastní jména místní se mohou přenášet na označení výrobků, které se v dané oblasti vyrábějí nebo pěstují (tokaj, manšestr, burgund).

Při přenesení významu z částí na celek se hovoří o jevu s názvem synekdocha. Synekdochu lze najít například v písni *Černé oči, jděte spát* (= člověk s černýma očima).

Ve slovnících jsou takové významy číslovány, přičemž je na prvním místě vždy význam základní, poté významy vzniklé přenesením.³

² POKORNÝ, L. *Úvod do české lexikologie*. České Budějovice, 1979, s. 21.

³ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha, 2011, s. 65.

V případě, že jedno slovo označuje více významů, které spolu nesouvisejí, hovoříme o **homonymii**. Může se jednat o homonymii lexikální (například *kolej* = stopa po vozidle, původ slova je domácí X *kolej* = ubytovna pro studenty, z cizího slova *collegium*), dále o homonymii slovotvornou (*travička* = zdrobnělina od slova tráva, připojením přípony –ička X *travička* = vzniklo přechýlením k mužskému tvaru travič příponou –ka) nebo o homonymii gramatickou (*slyším je* – tvar zájmen on, ona, ono ve 4. p., č. mn. X *je ve škole* – sloveso být ve 3. os., č. j.). Pokud se shoda v podobě projevuje jen ve výslovnosti, jde o homofonii. Taková slova se píší odlišně, avšak vyslovují se stejně (vír x výr, bít x bit, dub x dup).

Paronyma jsou slova, která sice znějí podobně, avšak význam mají zcela rozdílný. Jde o slova ekonomie x ekonomika, adaptovat x adoptovat, líska x lyska, apod.

Slova souznačná, neboli **synonyma** jsou slova se stejným nebo podobným významem. Synonymie může být buď úplná, kdy můžeme taková slova zaměňovat bez ohledu na souvislost, jako například *samohláska* = *vokál*, *děvče* = *dívka*, nebo může být synonymie částečná, která je běžnější. Taková synonyma nelze zaměňovat libovolně, je nutné přihlížet k situaci a kontextu (*smát se* X *chechtat se* X *řehonit se*). Synonyma mají důležitou roli ve slohovém výcviku (umožňuje neopakování stejného pojmenování, možnost vyjádřit rozličnou sílu děje stejně tak, jako své hodnocení či postoj) a při rozvoji slovní zásoby.

Slova opačného významu neboli **antonyma** tvoří dvojice slov s protikladným významem (kladný a záporný). Jedna strana dvojice může zahrnovat více synonym (starý X mladý, nový). Ale ne všechna slova k sobě mají slova opačného významu. Nejčastěji se s nimi setkáváme u přídavných jmen vyjadřujících vlastnosti (dlouhý X krátký, měkký X tvrdý, suchý X mokrý), dále u sloves (přijet X odjet, začít X skončit), u podstatných jmen (start X cíl, smích X pláč), u příslovcí (potichu X nahlas, rychle X pomalu). Antonyma mohou být tvořena různými slovy (den X noc), slovy se stejným slovotvorným základem a různou předponou (vyjít X zajít) a rovněž mohou antonyma vzniknout pomocí záporné předpony (klidný X neklidný).⁴

⁴ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha, 2011, s. 61 a s. 62.

3 Vrstvy slovní zásoby

Slovní zásobu můžeme rozdělit do několika skupin podle různých hledisek. Podle původu můžeme slova rozdělit na **slova domácí** a **slova cizí**. Slova cizího původu, která se v českém jazyce vyskytují od nejstarších dob, se natolik vžila, že je jako cizí vůbec nevnímáme. Taková slova lze označit jako slova přejatá (kalendář, košile, škola, žák, klobouk). Pojmem cizí slova se rozumí taková slova, která jako cizí působí, například slova univerzita nebo inzerát. Značná část cizích slov je stejná i v ostatních evropských jazycích – slova jako sport nebo telefon. Někdy se k cizímu slovu nabízí jeho česká varianta (uskutečnit – realizovat). Musíme brát v úvahu také pravopis cizích slov, například psaní i/y po tvrdých a obojetných souhláskách, například u slov: triko, kino, diplom, cyklista, gorila, prima, seriál.

Podle dobových příznaků lze slova rozdělit na **slova nová a stará**. Slova stará můžeme dále rozdělit na archaismy (jsou nahrazovány jinými synonymy, jako příklad může sloužit slovo *silozpyt* – dnes: *fyzika*) a historismy (označení skutečností historických, která nemají žádné náhradní označení, taková slova používáme například v historické literatuře – slova jako *forman*, *halapartna*, *hmoždíř*, *fěrtoch*, *mušketýr* nebo *kaprál*). Slova nová neboli neologismy jsou taková slova, která se do užívání teprve dostávají. Poté, co se stanou obecně rozšířenými, ztrácí příznak novosti. Ve své době byla za neologismy považována slova *samoobsluha*, *dálnice*, *vtulník* nebo *ministryně*.⁵ Neologismy se rozšiřují rychlým tempem především díky sdělovacím prostředkům.

Podle slohových příznaků můžeme slova dělit do několika skupin. První skupinou jsou **slova hovorová a knižní**. Knižní slova najdeme převážně v psané podobě, někdy také v mluvených projevech při slavnostních příležitostech, při kterých můžeme zvolit slova *praviti*, *dlužno*, a jiná. Hovorová slova se vyskytují ve větší míře v mluvených projevech. Další skupinou jsou **poetismy (slova umělecká)**, skupina slov typická pro umělecký styl, především pro poezii – jsou to například slova *luna*, *vesna*, *čarokrásný*, *chrabrý*. Existuje také okruh poetických slov typických pro určitého autora. Další skupinou jsou **slova odborná neboli termíny**, která se používají v odborné stylové oblasti. Každý vědní obor má svoji skupinu termínů. Například u oboru jazykověda můžeme uvést tyto příklady: přísudek, souvětí, sloveso, přívlastek a jiné. Soubor všech odborných slov tvoří

⁵ HAUSER, P. *Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno, 2003, s. 10.

terminologii. Termín je charakteristický svou přesností (musí co nejpřesněji vystihovat danou skutečnost), jednoznačností (ta je požadována v okruhu příslušné oblasti, i když není výjimkou, že jeden termín je součástí několika terminologií, jako například slovo spojka – slovní druh i součást motoru) a také ustáleností (znamená to jeho neměnnost, jednotnost a závaznost v používání). Poměrně velkou část v odborném názvosloví zauímají názvy cizího původu, např. v oblasti sportu (start, smič, tenis) nebo v oblasti technických oborů (karburátor, seismograf).

Další skupinou jsou **slova expresivní**, slova s citovým příznakem. Citový příznak může být kladný (slova lichotná, například **zdrobněliny** = **deminutiva**, i když je lze použít také ironicky, jako pejorativa, když například mluvíme o někom jako o občánkovi, myslíme tím, že je to špatný občan) nebo záporný (slova hanlivá, například **slova zveličelá** = **augmentativa**, nemusí znamenat jen velké věci, ale také věci s hanlivým zabarvením).

Podle frekvence výskytu odlišujeme slova frekventovaná (vysoký stupeň, střední, nižší), slova řídká (ojediněle se vyskytující), okazionalismy (slova příležitostně utvořená a použitá) a hapax legomena (slova vyskytující se jen jednou, například v Bibli).⁶

⁶ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha, 2011, s. 80.

4 Obohacování slovní zásoby

Slovní zásoba se bez přestání obohacuje o nová pojmenování. Nové pojmenování může vzniknout přenesením pojmenování již existujícího na nový pojem na základě souvislosti. Tyto souvislosti mohou být různé, tak jako jsou různé druhy přenesení. Dalším důležitým způsobem, který obohacuje slovní zásobu, je tvoření víceslovných pojmenování, která jsou velice příhodná pro odborný sloh, pro publicistický sloh a také pro sloh zpravodajský – například zdravotní pojištění, katastrofický scénář, podnikatelské svazy. Ve výše uvedených příkladech nevzniká nové slovo, ale vzniká nová lexikální jednotka, spojení již existujících slov.

Nejvýznamnějším prostředkem vzniku nových pojmenování v českém jazyce je tvoření slov, které se uskutečňuje těmito způsoby – odvozováním, skládáním a zkracováním.⁷

Nejčastějším způsobem je **odvozování neboli derivace**. Pod tímto pojmem rozumíme vytváření nového slova ze slovotvorného základu a formantu (předpony, přípony, u ohebných slov to bývá se změnou souboru koncovek). Slovotvorný základ označuje výchozí složku významovou, přípona nové slovo zařazuje do kategorie slovních druhů a také do dané slovotvorné třídy. Přípona *-dl(o)* řadí slovo mezi názvy prostředků nějaké činnosti (například slovo *umyvadlo*), přípona *-árn(a)* řadí slovo mezi názvy míst, kde najdeme to, co je stanoveno slovotvorným základem (například slovo *mlékárna*). Existují také slova, která odvozujeme jen koncovkou, například slovo *kamen-í* nebo *list-í*. Uvedené postupy lze také různým způsobem kombinovat. Vzniklé slovo označujeme jako slovo odvozené, do kterého vždy vstupuje slovo základové. Při odvozování může dojít také k hláskovým změnám, často se jedná o střídání hlásek uvnitř a na konci kmene. Jako příklad lze uvést záměnu krátkých a dlouhých samohlásek (*list – listek, plot – plůtek, dům – domek, pes – psík*) nebo souhlásek měkkých a tvrdých (*rok – roční, člověk – člověčí, had – hadí*). Při odvozování může dojít i ke změně slovního druhu, například slovo *mladý* jako přídavné jméno a *mladost* jako podstatné jméno.⁸

⁷ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha, 2011, s. 82.

⁸ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha, 2011, s. 98.

O něco méně početnější způsob tvoření slov v českém jazyce je **skládání neboli kompozice**. Složená slova vznikají ze dvou (výjimečně i z více) základových slov. Tímto způsobem vznikají podstatná jména nebo přídavná jména, jiný slovní druh skládáním nevzniká. Složeniny můžeme rozdělit na vlastní a nevlastní. Nevlastní složená slova vznikla přímým spojením základových slov a dají se také znovu rozdělit (zemětřesení, chvályhodný). Vlastní složená slova již takovým způsobem rozdělit nejde. Jedna část vždy není samostatným slovem. Tato část mívá podobu pouhého základu a bývá spojena různým spojovacím vokálem (například -o- u slova modrobílý, -i- u slova vlastivěda, méně často -e- u slova koželuh). Může také nastat případ, kdy spojovací vokál chybí, jako je tomu u slova strojmistr.⁹ Tyto části vlastních složenin mohou být buď domácího původu, jako je tomu u slov dřevodeska, sítotisk, nebo mohou být cizího původu, jako je tomu u slov astrofyzika, termolampa, hydrocyklón, naftochemie, psychodrama. Dále může také tvořit první část základ cizího původu, například ve slovech balneoprovoz, kinosoutěž, energovlak, hydrosoustrojí, nebo také naopak první částí může být slovo domácího původu, například u slov dřevokombinát, vzduchotechnika.¹⁰

Tvoření slov pomocí **zkracování neboli abreviace** není v českém jazyce příliš časté a týká se především názvů podniků, ústavů a dalších zařízení nebo názvů výrobků. Pokud se nové zkratkové slovo skládá z prvních hlásek jednotlivých slov, nazýváme takovou skupinu slov jako zkratková slova hlásková (například JAMU - Janáčkova akademie múzických umění, SÚKL - státní ústav pro kontrolu léčiv). Nové slovo může také vzniknout zkrácením počátečních slov v sousloví na slabiky (například Čedok).¹¹

Může také nastat případ, kdy ze zkratkového slova vznikne pomocí odvozování připojením přípony další slovo. Stalo se tomu tak u zkratky SNB, kdy připojením přípony *-ák* vzniklo slovo esenbák.¹²

⁹ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha, 2011, s. 98.

¹⁰ Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5623> [cit.dne 1. 3. 2017].

¹¹ ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha, 2011, s. 99.

¹² Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4147> [cit. 1. 3. 2017].

5 Vývoj řeči a slovní zásoby

Rozvoj slovní zásoby probíhá zároveň s vývojem řeči. Pokud dojde k narušení vývoje řeči, naruší se také vývoj slovní zásoby.

5.1 První slova a tvorba slovní zásoby

Po prvním období vývoje řeči, které bývá nazýváno obdobím křiku, nastupuje zhruba kolem šestého měsíce období žvatlání. Ve žvatlání můžeme nalézt širší soubor hlásek, děti začínají hlásky spojovat ve slabiky a takové slabiky zdvojit („baba“, „dada“). Takový projev označujeme jako kanonické žvatlání.¹³ Dítě také napodobuje gestikulaci a výrazy obličeje. Důležitou roli v tomto období hraje sluch a zrak. Období rozumění řeči je velice významné, dítě by mělo mít dostatek příležitostí komunikovat s dospělými, být s nimi v kontaktu v příjemném prostředí. V takovém prostředí plném citu se u dítěte rychleji rozvíjí spojení slova s předmětem. A v důsledku toho se rychle zvětšuje počet slov, kterým rozumí (navzdory tomu, že je zatím neumí říci).

Proto právě v období **kolem prvního roku dítě začíná říkat první slova**. Jde zatím jen o opakování slov bez pochopení obsahu.

První slovo, které je vysloveno vědomě, je většinou krátké, jednoslabičné nebo dvojslabičné. V počátečním stadiu si dítě osvojí zásobu slov kolem deseti slov. Jde o slova, která doprovázejí něco, co dítě upoutalo, například slova ham, pápá, auto, bota. Pojmenovává tedy zejména předměty, osoby nebo části těla. Zpočátku slovo nahrazuje celou větu. Slovo haf může znamenat, že tam je pes, že se mi ten pes líbí, chci si ho pohladit. Slovo nejprve přiřadí ke konkrétnímu předmětu, ale rychle se přenáší na podobné jevy (haf není jen náš pes, ale všichni psi).¹⁴ První slova nelze hodnotit z hlediska slovních druhů. Pokusíme-li se tato slova rozdělit do skupin podle toho, kam by spadala v řeči dospělých, zjistíme, že se v tomto období jedná především o podstatná jména a citoslovce.

Význam prvních slov u dětí může být také označován jako holofrastický. Toto pojmenování znamená, že první dětská slova mohou znamenat to, že jedno slovo nese význam celé věty. Již v tomto období je zřejmé, že stejně jako v dospělosti, má dítě širší slovní zásobu pasivní, která roste rychleji, než aktivní část slovní zásoby. Pasivní slovní zásoba začíná vznikat dlouho před tím, než se objeví vyřčené první slovo. Při zapamatování si nových slov je důležité to, aby dané slovo dítě slyšelo několikrát. Význam

¹³ SMOLÍK, F.; SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ G. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. Praha, 2014, s. 23.

¹⁴ KUTÁLKOVÁ, D. *Průvodce vývojem dětské řeči: logopedická prevence*. Praha, 2009, s. 38.

mají také situace, při kterých dítě slovo poprvé slyší. Slova, která vzbudí zvýšenou pozornost, nebo která doprovází vzrušená reakce, si děti zapamatují mnohem lépe. Děti začínají napodobovat a opakovat zvuky, které slyší ze svého okolí. Při mluvení k dítěti je vhodné používat jednoduchá a obvyklá slova. Dítě taková slova vnímá a za několik měsíců je začne opakovat a používat.¹⁵

5.2 Období prvních vět, vývoj slovní zásoby do nástupu do 1. ročníku ZŠ

První kombinace slov se začínají objevovat **kolem druhého roku dítěte**. Nejprve jsou krátké a není jich mnoho, avšak s postupem času se jejich délka zvětšuje a vznikají nové kombinace. Období prvních kombinací charakterizoval Roger Brown jako období telegrafické řeči. Brown si všiml, že podobně jako při vypouštění slov, která nebyla nezbytná pro význam telegramu, se u dětí objevuje podobná situace.¹⁶

Mezi druhým a třetím rokem se dítě samo snaží lépe dorozumět, začíná tvořit nové věty. Rozsah aktivní slovní zásoby je přibližně 400 slov. Dalším rozšiřováním slovní zásoby mohou vznikat také zkomolená slova, kdy dítě zamění hlásky nebo slabiky (například místo slova kečup říkají kepuč, místo slova traktor vznikne slovo kakor). Děti si rády hrají se slovy, a tak mohou také vznikat slova nová, která se používají mezi členy rodiny, protože jen oni jim rozumí. V rodině může používání takových pojmenování přetrvávat i delší dobu. Pokud je tedy takových neologismů příliš, hovoříme o idioglosii.

V tomto období začíná etapa kladení otázek. Nejprve se dítě naučí nové slovo: ukážeme na židli, řekneme „To je židle.“, poté zkontrolujeme, zda si dítě slovo zapamatovalo, a zeptáme se například větou „Ukaž mi židli.“. Nakonec se zeptáme „Co je to?“, a dítě samo odpoví „Židle.“. Pak přijde na řadu období, kdy se dítě bude ptát samo a často dodávat otázku „Proč?“. Toto období je velice důležité, a to proto, že právě kladením otázek a nasloucháním jejich odpovědím si dítě velice dobře rozšiřuje slovní zásobu, stejně jako si ujasňuje různé gramatické struktury. Navíc jazyk začíná chápat jako předmět sociální komunikace, zkouší navazovat kontakty a zlepšuje si schopnost vést rozhovor.¹⁷ Dítě také chápe protiklady „malý“ a „velký“. Aktivně používá plurál, minulý čas a všechny slovní druhy. Rozumí asi 1200 slovům, z nichž jich používá asi 800.

Mezi čtvrtým a pátým rokem dochází k dalšímu rozvoji slovní zásoby. Dítě o sobě začíná mluvit v první osobě, používá budoucí čas, podmiňovací způsob a tvoří jednoduchá

¹⁵ BACUS-LINDROTH, A. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let*. Praha, Portál, 2003, s. 52.

¹⁶ SMOLÍK, F., SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ G. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. Praha, 2014, s. 45.

¹⁷ KUTÁLKOVÁ, D. *Průvodce vývojem dětské řeči: logopedická prevence*. Praha, 2009, s. 41.

souvětí složená z hlavních vět a z vedlejších vět. Také dokáže vyprávět delší příběhy a zcela ovládá větnou skladbu. V dnešní době existuje stále větší riziko, které může ohrozit rozšiřování slovní zásoby u dětí, a to je sledování televize a hraní počítačových her. Dítě je pasivní, jen přijímá zvukové informace a vlastně jen slyší, ale neposlouchá. Často některým slovům ani nerozumí, pokud sleduje pořady určené starším dětem a není nablízku žádný dospělý, který by mu nová, neznámá slova vysvětlil. Velmi důležitá je v tomto období kresba. Proto po zhlédnutí pohádky v televizi k ní může například nakreslit obrázek a zkusit si děj krátce převyprávět.¹⁸

Období ukončení docházky do mateřské školy a nástupu do 1. ročníku základní školy je šestileté dítě naplněno očekáváním a trochu i obavami z nové etapy svého života, a sice nástupu do 1. ročníku základní školy. V oblasti vývoje řeči je velký prostor pro naučení se cizímu jazyku. Dítě klade velké množství otázek, setkává se s novými slovy a velice rádo si povídá. Důležitý úkol pro malého školáka je naučit se číst. Právě čtení hraje důležitou roli v rozšiřování slovní zásoby, dítě se setká s dosud neznámými slovy a pod správným vedením učitele si je rychle osvojuje. V závěru prvního ročníku, kdy dítě již ovládá čtení, je možné jej podporovat ve čtení jeho oblíbených knih, zařadit je do hodin čtení. Dítě má také v oblibě naslouchání předčítaným příběhům.¹⁹ Různé doprovodné otázky, které ověřují, zda dítě porozumělo přečtenému textu, jsou vhodným doplněním. (Příloha č. 1)

¹⁸ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha, 2010, s. 43.

¹⁹ ALLEN, K. E.; MAROTZ, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha, 2002, s. 132.

6 Rozbor učebnic pro 1. ročník ZŠ

Praktická část diplomové práce se zabývá rozbořem učebnic používaných v prvním ročníku základní školy. Základem práce bude hodnocení metod použitých k rozvoji slovní zásoby v učebnicích pro předměty český jazyk, matematika a prvouka (člověk a jeho svět), a to včetně všech součástí učebnic z každého předmětu. Ke srovnání budou použity soubory učebnic těchto nakladatelství: Didaktis a Studio 1+1. K posouzení bylo vybráno jedenáct témat, ve kterých budou hodnocena daná kritéria. Tato témata jsou: rodina, lesní a domácí zvířata, exotická zvířata, roční období, ovoce, zelenina, jídlo (bez ovoce a zeleniny), pohádky, hračky, svátky v roce a škola. Témata byla vybrána na základě praktických zkušeností. V těchto tématech budou vyhledány a vyhodnoceny vybrané části slovní zásoby: homonyma, synonyma, antonyma, deminutiva, metafory a metonymie.

Z hlediska kvantitativního bude hodnocen počet výskytů dané složky slovní zásoby, a také počet stran, na kterých byla použita. K tomuto účelu byla vytvořena ke každé učebnici tabulka, která bude použita pro závěrečné vyhodnocení. Pokud jsme při vyhodnocení dospěli k takovému výsledku, že se počet výskytů se projeví jako nedostačující (nízký počet výskytů), budou navrženy aktivity k dalšímu rozvíjení slovní zásoby žáků prvního ročníku.

Poté se vybrané části slovní zásoby vyhodnotí kvalitativně, a to tak, že bude zhodnocen způsob, jakým se s danou částí pracuje. Pokud je žákům slovní zásoba předkládána bezprostředně v textu, žáci jsou tedy pouhými příjemci, hovoříme o tom, že se slovní zásobou pracuje přímo. Najdeme-li však u textu úkol, ve kterém mají žáci sami aktivně vymyslet nebo vytvořit některou z vybraných složek zkoumané slovní zásoby, hovoříme o způsobu nepřímém. Tyto dva způsoby mohou být společně provázány, žáci se mohou v textu setkat přímo s některou částí slovní zásoby, a poté si ji mohou dále pomoci dalších otázek rozšířit. Vhodné je také zkusit si s novými slovy vytvořit věty.

Při závěrečném vyhodnocení a srovnání učebnic uvedených nakladatelství je úkolem shrnout nabízené původní aktivity.

6.1 Hodnocení rozvoje slovní zásoby v učebnicích nakladatelství Didaktis

K excerpici rozvoje daných prvků slovní zásoby byly použity učebnice z předmětu český jazyk (Písmenkář a Slabikář), z předmětu matematika (Matematika 1. díl, Matematika 2. díl a Matematika 3. díl) a z předmětu člověk a jeho svět (učebnice se stejným názvem).

Učebnice s názvem **Písmenkář**, která je věnována předslabikářovému období, zahrnuje celkem 44 stran formátu A4. Je určena pro prvních 4 až 5 týdnů školního roku. První čtvrtinu učebnice zaplňují především obrázky, v dolní části jsou pokyny pro učitele, jak mohou s danou stranou pracovat. Od strany 14 se děti začínají seznamovat s písmeny a hláskami prostřednictvím básničky a obrázků se slovy, ve kterých děti hledají dané písmeno.

Kvantitativně bylo zjištěno, že některá témata zde nebyla zmíněna vůbec (exotická zvířata, ovoce, zelenina, jídlo a svátky v roce). Nejčastěji bylo zastoupeno téma lesní a domácí zvířata a škola.

Byly zaznamenány tyto prvky slovní zásoby. Počet výskytů je patrný z Tabulky č. 1: homonyma: *pila*, synonyma: *dům – domek, děsivý – hrozný*, antonyma: *horní – dolní, noc – den, malá – velká, vpředu – vzadu, nahoře – dole, vlevo – vpravo, největší – nejmenší, začátek – konec, krátký – dlouhý, levý – pravý*, deminutiva: *Alenka, Adélka, Bětka, strýček, veršiček, kresbička, lodička, Růženka, zásobníček, rožek, okénko, kartičky, kostičky*; metafory: *kolo, růžový*.

Ve srovnání kvalitativní a kvantitativní stránky rozvoje slovní zásoby převažují v této učebnici metody kvantitativní. Zpočátku převažují obrázky, děti pod vedením učitele pracují ústně - popisují obrázky, vypravují podle obrázkové osnovy nebo hledají rozdíly mezi obrázky. Aktivně vytváří antonyma na straně 9, kde mají za úkol obrázky porovnat a tvořit dvojice (protiklady). V ostatních částech jsou děti seznamovány s danými složkami slovní zásoby pasivně, pouze jako příjemci.

Tabulka č. 1 - Písmenkář (Didaktis)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	1	1	0	0	0	0	6	4	1	1	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	2	2	2	2	4	3	4	4	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	1	1	2	2	1	1	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	0	0	10	8	4	4	0	0	0	0

Na Písmenkář navazuje další učebnice s názvem **Slabikář**. Tento slabikář používá k nácvičce prvopočátečního čtení metodu analyticko-syntetickou a má celkem 120 stran formátu A4. Děti učebnicí motivačně provází rodinka skřítků. Součástí učebnice je čítanková část Malý čtenář, která dětem předkládá výběr z klasické dětské literatury.

Nejčastěji zastoupená témata v této učebnici byla témata rodina, lesní a domácí zvířata, pohádky a škola. Naopak témata ovoce, zelenina ani hračky se z hlediska zkoumaných prvků slovní zásoby v této učebnici neobjevují.

V této učebnici se objevily následující prvky slovní zásoby, jejichž počty výskytů lze vyčíst z Tabulky č. 2: homonyma: *pila, koníček* (téma rodina); synonyma: *cúpek – cop, dítě – děcko, děda – dědeček, maminka – mamička* (téma rodina), *řev – vřískot* (téma exotická zvířata), *uteklo – zmizelo, křičel – volal* (téma pohádky), *kytka – kytička, pomlázka – tatar – žíla, zima – Morana* (téma svátky v roce), *nožka – nožička, směje se – chechtá se* (téma škola); antonyma: *pobízel – nabízel* (téma lesní a domácí zvířata), *zleva – zprava* (téma exotická zvířata), *vychází – zachází, věřte – nevěřte, vstala – nevstala* (téma pohádky), *horní – spodní, zprava – zleva* (téma svátky v roce); deminutiva: *střejda, háječek, domek, Jeníček, košilka, kabátek, Bertík, domek, lavička, Baruška, chaloupka, ouško, Helenka, chlapeček, hvězdička, raneček, klíček, očička, kousíček, kamínka,*

kocourek, ocásek (téma rodina), *dvoreček, zvířátka, kuřátka, koník, kobyłka, koníček, kočička, očička, mlíčko, džbáněk, čmeláček, mráček, ručičky, zrzečka, ocásek, koroptvička, zajíček, myška, pařízek, medvídek* (téma lesní a domácí zvířata), *vlásek, krámek, snížek, trámek* (téma roční období), *lidičky, pastička, domeček, rypáček, ptáček* (téma pohádky), *slepičky, kytička* (svátky v roce), *domeček, zvoneček, hříbek, nožička, ouško* (téma škola), *srdéčko, nožičky, kožíšek, hlávka, koflíček, kafičko, písmenko, rybička, sluníčko, dětičky, kamínky, voděnka, zobáček, psíček, kočička, chaloupka, mlíčko, teploučko, myšáček, zajíček, mistička, studnička, hlavička, obláček, zobáček, kůzlátka, hlásek, chaloupka, nožik* (téma pohádky); metafory: *jazyk, ouško* (téma rodina), *taška, zub, nosič* (téma pohádky), *oko, prstýnek, noha, ouško* (téma škola).

Z hlediska kvality se v této učebnici objevuje několik aktivních úkolů, které pomáhají rozvíjet zkoumané složky slovní zásoby. Žáci mají za úkol říkat nebo psát opaky k daným slovům (s. 42 a 49)²⁰, vysvětlit pomocí jiného slova jeho význam (s. 59)²¹, nebo mají sami tvořit deminutiva dle zadání (s. 81). V ostatních případech se s danými prvky slovní zásoby seznamují pouze pasivně, jsou jim předkládány přímo v textech.

Tabulka č. 2 - Slabikář (Didaktis)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	2	2	4	4	0	0	23	8	2	2	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	1	1	20	7	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	1	1	3	3	38	20	3	3	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	3	3	3	3	3	3	1	1	0	0
<i>škola</i>	0	0	4	1	0	0	5	2	4	4	0	0

²⁰ KOZLOVÁ, M.; HALASOVÁ, J.; TARÁBEK, P. *Slabikář pro 1. ročník základní školy*. Brno: 2008, s. 42, s. 49.

²¹ Tamtéž s. 59 a s. 81.

Učebnicovou sadu v předmětu matematika tvoří celkem tři díly pracovních sešitů. Ve všech dílech děti doprovází malí skřítki. Děti v učebnici **Matematika 1** vyvozují čísla 0 - 7, součástí je také obrazová příloha určená k vystřížení. Celkem obsahuje 54 stran formátu A4.

V tomto díle byla zastoupena všechna témata kromě tématu roční období, jídla a svátků v roce, každé s různým počtem výskytu daných prvků slovní zásoby. Počty jsou patrné z Tabulky č. 3: homonyma: *vinen, koruna* (téma pohádky), *během* (téma škola); synonyma: *medvědi – medvidci, polámat – rozbít, zrnka – zrníčka* (téma lesní a domácí zvířata), *chytil – ulovil* (téma exotická zvířata), *dívka – holčička, helma – přilba, skupina – skupinka* (téma pohádky), *nakresli – dokresli, školní taška – aktovka, vůz – auto, projede – mijí* (téma škola); antonyma: *první – poslední, největší – nejmenší, prázdný – plný* (téma rodina), *nejvíce – nejméně, pomáháme – škodíme, méně – více, světlý – tmavý, rovnost – nerovnost, plakali – neplakali, rozbité – nerozbité* (téma lesní a domácí zvířata), *nejvíce – nejméně, největší – nejmenší, horní – dolní* (téma exotická zvířata), *vpravo – vlevo, zralé – nezralé* (téma ovoce), *horní – dolní* (téma zelenina), *nejvíce – nejméně, pořádek – nepořádek, více – méně, hluboké – mělké, vlevo – vpravo, největší – nejmenší, malý – velký, horní – dolní, správně – nesprávně, start – cíl, malé – velké* (téma pohádky), *první – poslední, vpravo – vlevo, největší – nejmenší, první – poslední* (téma škola); deminutiva: *kytička, kotlík, hůlka, domeček, poličky* (téma rodina), *tlapka, krabička, hromádka, káčátko, domeček, myšička, domeček, medvidci, zvířátko, ptáček, kašička, myška, bedýnka, spížka, včelky* (téma lesní a domácí zvířata), *hromádka, skupinka* (téma exotická zvířata), *zahrádka, bedýnka, spížka, jablíčko* (téma ovoce), *zahrádka, lístek* (téma zelenina), *sklenička, holčička, domek, rámeček, medvídek, hrníček, talířek, kartičky, skupinka, stoličky, zahradniček, lucerničky* (téma pohádky), *zrcátko, vláček, vozík, kobereček* (téma hračky), *hůlčička, kartička, plánek* (téma škola); metafory: *noha, taška, raketa* (téma pohádky), *list* (téma škola), metonymie: *divočák* (téma lesní a domácí zvířata), *závěs* (téma pohádky).

Také zde převažuje kvantitativní složka nad kvalitativní. Z hlediska kvalitativního zde najdeme několik aktivních zadání pro děti, zejména v oblasti porovnávání. Děti mají rozhodnout, kterých prvků je více nebo méně, aktivně procvičují tato antonyma.

Tabulka č. 3 - Matematika 1 (Didaktis)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	3	3	5	5	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	3	3	7	6	15	11	0	0	1	1
<i>exotická zvířata</i>	0	0	1	1	3	3	2	2	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	2	2	4	4	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	1	1	2	2	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	2	2	3	3	11	10	12	6	2	2	1	1
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	4	3	0	0	0	0
<i>škola</i>	1	1	4	4	4	4	3	3	1	1	0	0

Na tuto učebnice navazuje další část - **Matematika 2**. V tomto díle si děti rozšíří počítání v oboru 8 až 20 bez přechodu přes desítku. Tvoří ji celkem 54 stran formátu A4.

Z kvantitativního hlediska obsahovalo nejvíce prvků slovní zásoby téma rodina. Téma zelenina a jídlo se zde nevyskytovaly vůbec. Počet výskytu v jednotlivých tématech je zřejmý z Tabulky č. 4: homonyma: *zdraví* (téma rodina), *na zub* (téma lesní a domácí zvířata); synonyma: *napsaná – zapsaná, kytička – květina, domek – domeček* (téma rodina), *rybička – rybka, šnek – šneček* (téma lesní a domácí zvířata), *vypočítej – spočítej* (téma roční období), *stromček – stromek* (téma svátky v roce); antonyma: *pravý – levý, leží – stojí, napadl – nenapadl, zapínal – vypínal* (téma rodina), *nejvíce – nejméně, otevřený – zavřený* (téma lesní a domácí zvířata), *sčítání – odčítání, dopoledne – odpoledne* (téma roční období), *levý – pravý, starý – nový* (téma pohádky), *vystoupilo – nastoupilo* (téma hračky), *správné – špatné* (téma škola); deminutiva: *skupinka, zvířátko, zahrádka, kytička, chaloupka, strýček, kmotříček, cestička, domeček, bráška, ptáček, břicho, žárovíčka, výbavička, dvojčátka, výbavička, postýlka, rodinka* (téma rodina), *pavouček, semínka, zrnka, oslíček, holoubek, rybička, bublinky, šneček, červík, zvířátko* (téma lesní a domácí zvířata), *želvička, pírkó* (exotická zvířata), *šálek, měsíček, krabička* (téma roční období), *jablíčko* (téma ovoce), *Jeníček, Mařenka, perníček* (téma pohádky), *domek, vesnička* (téma

hračky), *větvičky*, *krabička*, *stroměček* (téma svátky v roce), *hvězdička*, *chybička*, *polštářek* (téma škola); metafory: *kolo* (téma rodina), *vločka* (téma lesní a domácí zvířata), *koruna*, *raketa* (téma pohádky), *talíř*, *panák* (téma škola).

Z kvalitativního hlediska Matematika 2 nepodporuje aktivitu žáků ve zkoumaných prvcích slovní zásoby. Žáci se seznamují s danými složkami výhradně pasivně, jako příjemci z daného textu.

Tabulka č. 4 - Matematika 2 (Didaktis)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran
<i>rodina</i>	1	1	3	3	4	4	18	12	1	1	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	1	1	2	2	2	2	10	9	1	1	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	1	1	2	2	3	3	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	2	2	3	2	2	2	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	1	1	2	1	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	1	1	0	0	3	1	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	0	0	1	1	3	2	2	2	0	0

Také poslední díl učebnicové sady **Matematika 3** je v podobném formátu jako předchozí díly. Celkem má 52 stran formátu A4. Zkoumané prvky slovní zásoby v daných tématech mají své zastoupení následující (viz. Tabulka č. 5): synonyma: *ořezali – osekali*, *holky – dívky*, *hoši – kluci*, *cesta – cestička* (téma rodina), *králíci – králíčci* (téma lesní a domácí zvířata), *vypočítat – spočítat*, *střep – střípek* (téma exotická zvířata), *děvče – dívka*, *vejce – vajíčko* (téma svátky v roce); antonyma: *správně – nesprávně*, *horní – dolní*, *donesl – nedonesl*, *správně – špatně*, *dopoledne – odpoledne* (téma rodina), *přilétli – odlétli*, *starý – nový*, *špatný – správný*, *ráno – večer*, *nakrmit, nenakrmit*, *levý – pravý*, *rovnost – nerovnost* (téma lesní a domácí zvířata), *odečti – přičti*, *více – méně*, *vypila – nevypila*, *ráno – večer*, *dnes – zítra*, *nad – pod*, *nastoupit – vystoupit* (téma exotická

zvířata), *nejvíce – nejméně, rozbitý – nerozbitý, větší – menší* (téma pohádky), *více – méně, vlevo – vpravo, obsazené – volné* (téma svátky v roce); deminutiva: *vesnička, obláčky, dcerka* (téma rodina), *zajíček, králíček, telátko, včelka* (téma lesní a domácí zvířata), *okýnko, hlavička, strípek* (téma exotická zvířata), *komůrka, hrníček, stromeček, rostlinka, chaloupka, hrádek, strýček* (téma pohádky), *postavička, myška, dáreček* (téma hračky), *kohoutek, vajíčko, zajíček, míček, vagoněk, autíčka* (téma svátky v roce).

Tabulka č. 5 - Matematika 3 (Didaktis)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	4	2	5	2	3	2	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	1	1	7	6	4	4	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	2	2	9	6	3	2	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	2	2	4	4	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	1	1	2	2	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	3	3	7	6	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	2	2	3	3	6	4	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Z kvalitativního hlediska zkoumaných prvků slovní zásoby lze Matematiku 3 vyhodnotit z hlediska počtu výskytů jako nedostačující. Případy, které by podněcovaly aktivitu žáků, zde zcela chybí, což lze vysvětlit zaměřením tohoto předmětu.

V učebnici **Člověk a jeho svět** výrazně převažují z hlediska zkoumané slovní zásoby tři témata: rodina, škola a roční období, což je pochopitelné vzhledem k povaze učebnice. Učebnice má celkem 66 stran formátu A4. Najdeme zde témata: škola, dopravní výchova, roční období, rodina, náš dům, můj domov, nákupy, povolání. Knihou doprovází děti mimozemšťan Zetík a holčička Ema.

V této učebnici se byly zaznamenány tyto prvky slovní zásoby (viz. Tabulka č. 6): homonyma: *zdraví, pila* (téma rodina), *kolem, během, kolej* (téma škola); synonyma: *táta – tatínek, děvčátko – dívka* (téma rodina), *zvyky – tradice* (téma svátky v roce), *povolání – zaměstnání*; antonyma: *barevné – nebarevné, nejmladší – nejstarší, nemoc – zdraví, dnes – včera* (téma rodina), *pěstovat – nepěstovat, podobá se – liší se, roste – neroste, jaro – podzim, léto – zima, nakreslil – nenakreslil, nad – pod* (téma roční období), *víte – nevíte, prospěšné – škodlivé, zdravé – nezdravé* (téma jídlo), *podobá se – liší se, líbí – nelíbí, největší – nejmenší, řekne – neřekne, ráno – večer, dopoledne – odpoledne, bezpečná – nebezpečná, správně – špatně, usměvavý – zamračený, včas – pozdě, horní – dolní, nalevo – napravo* (téma škola), deminutiva: *travička, sluničko, hvězdička, kartička, bráška* (téma rodina), *lístek, zahrádka, hvězdičky, větvičky, nitka* (téma roční období); *autíčko, panáček* (téma hračky), *stromček, šupinka* (téma svátky v roce), *skupinka obláček, sluničko, lístek* (téma škola); metafory: *noha, oko, jazyk* (téma rodina), *pole* (téma svátky v roce), *kolo* (téma škola).

Tabulka č. 6 - Člověk a jeho svět (Didaktis)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran	počet výskytu	počet stran
<i>rodina</i>	2	2	2	2	4	3	5	5	3	1	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	7	5	5	4	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	2	2	4	4	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	1	1	2	2	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	3	3	7	6	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	3	3	1	1	0	0	2	1	1	1	0	0

<i>škola</i>	3	3	1	1	11	9	4	3	0	0	0	0
--------------	---	---	---	---	----	---	---	---	---	---	---	---

Z kvalitativního hlediska je tato učebnice zaměřena pasivně, žáci jsou pouhými příjemci daných složek slovní zásoby. Aktivní úkoly zde spočívají jen v procvičování a opakování, ne v samostatném tvoření zkoumaných složek slovní zásoby (učitel například zadá otázku: „Který dopravní prostředek je nejrychlejší a který nejpomalejší?“ a děti tvoří odpovědi s použitím předložených antonym).

6.2 Hodnocení rozvoje slovní zásoby v učebnicích nakladatelství Studio 1+1

Nakladatelství Studio 1+1 vydává pro 1. ročník základních škol tyto učebnice, které byly předmětem zkoumání daných prvků slovní zásoby: pro předmět český jazyk je to soubor učebnic Živá abeceda tetky Abecedky, Slabikář a Čítanka, pro předmět matematika jsou to učebnice Matematika pro 1. třídu základní školy 1. - 3. díl a pro předmět člověk a jeho svět je k dispozici učebnice Prvouka pro 1. třídu základní školy 1. a 2. díl.

Sadu učebnic pro výuku českého jazyka tvoří Živá abeceda tetky Abecedky, Slabikář pro 1. třídu základní školy a Čítanka pro 1. třídu základní školy.

V Živé abecedě se děti seznamují s prvními písmenky a hláskami, vše je bohatě doplňováno příjemnými ilustracemi. Každé nové písmenko doprovází rytmická a někdy i legrační básnička.

Ovšem z kvantitativního hlediska není první část této sady hodnocena kladně. Některá z daných témat se zde nevyskytují vůbec. Nejčastěji je tu zastoupeno téma škola. Byly zaznamenány tyto prvky slovní zásoby (počty jsou uvedeny v Tabulce č. 7): synonyma: *směje se – chechtá se* (téma exotická zvířata), *ted’ – hned* (téma škola); antonyma: *jaro – podzim, léto – zima* (téma roční období), *nahoře – dole, vlevo – vpravo, první – poslední, nad – pod, konec – začátek* (téma škola); deminutiva: *holčička, Andulka* (téma rodina), *domeček, hrneček, myška* (téma lesní a domácí zvířata), *ocásek* (exotická zvířata), *sluníčko* (téma roční období), *stříška, pejsek, domeček, písmenko, chvílička* (téma škola).

Tabulka č. 7 – Živá abeceda tetky Abecedky (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	3	2	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	2	1	1	1	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	1	1	5	2	5	3	0	0	0	0

Z pohledu kvalitativního se v této učebnici vyskytují dva úkoly, které aktivně rozvíjí zkoumané prvky slovní zásoby. Na straně 8 je zcela konkrétní úkol, ve kterém mají děti povídat o vlastnostech lidí a o jejich opacích.²² Další úkol se objevuje až na straně 22, kde mají děti samy pojmenovat na černobílém obrázku protiklady.²³

Druhou část této sady učebnic tvoří učebnice s názvem **Slabikář pro 1. třídu základní školy**. Textovou část doprovází krásná obrazová část, každá kapitola je barevně odlišena. Ve spodní části stránek se nachází metodický návod k jednotlivým úkolům. Slabikář má celkem 94 stran formátu A4.

Z pohledu kvantity bylo ve Slabikáři nalezeno větší množství zkoumaných prvků slovní zásoby, než tomu bylo u Živé abecedy, počty výskytů jsou uvedeny v Tabulce č. 8. Objevuje se zde několik prvků slovní zásoby, a to konkrétně: synonyma: *boty – botky, křičet – řvát, krásné – pěkné* (téma rodina), *ryba – ryбка, jí – žere* (téma lesní a domácí zvířata), *mluvit – říkat, utíkat – běhat* (téma škola); antonyma: *den – noc, jedlé – nejedlé, malý – velký* (téma rodina), *velcí – malí* (téma exotická zvířata), *vpravo – vlevo* (téma škola); deminutiva: *rodinka, zobáčky, holčička, Barborka, Andulka, botky, Pepíček, Vladěnka* (téma rodina), *tlapky, myšky, jehlička, cestička, čumáček, ježeček, koťátko, kocourek, blešky, klubičko, ocásek, kožíšek, hádek, šneček, slamáček, těličko, kohoutek, kravička, rybička, kozička, myšička, oslíček, nožky, bodlinky, jablíčko, medvídek, žabka, myška* (téma lesní a domácí zvířata), *opička, lvíček* (téma exotická zvířata), *koneček, kopeček, hromádka, ohrádka* (téma pohádky), *námořníček, panáček, černoušek, kytička, obláček, domeček, ptáček* (téma škola); metafory: *čelo, oko, uši, noha* (téma rodina), *nožička* (téma škola).

²² POTŮČKOVÁ, J. *Živá abeceda tetky Abecedky: pro 1. třídu základní školy*. Brno: 1997, s. 8.

²³ POTŮČKOVÁ, J. *Živá abeceda tetky Abecedky: pro 1. třídu základní školy*. Brno: 1997, s. 22.

Tabulka č. 8 – Slabikář (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	3	3	3	3	8	4	4	1	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	2	2	0	0	18	6	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	1	1	2	1	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	0	0	4	1	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	2	2	2	1	7	4	1	1	0	0

Z hlediska kvalitativního je v této učebnici aktivních úkolů velice málo, byla nalezena jen jedna aktivní úloha pro děti, a to na straně 58²⁴. Děti zde mají za úkol hledat a jmenovat slova, která mají více významů - tyto významy mají vysvětlit. Tento úkol by patřil do kategorie slovní zásoby v oblasti metafor. Avšak další úkoly, které by děti mohly aktivně plnit, zde chybí. Učebnice je spíše zaměřená na rozvoj čtenářských dovedností a na čtení s porozuměním.

Poslední částí řady učebnic pro výuku předmětu Český jazyk je **Čítanka pro 1. třídu základní školy**, která na oba předchozí tituly volně navazuje. Tato učebnice má o jednu třetinu kratší rozsah, než Slabikář - čítá pouhých třicet stran. Je určena jako doplnění Slabikáře a obsahuje ukázky prací známých českých autorů z oblasti poezie i prózy.

Hlavním tématem v této učebnici je téma pohádky a také téma rodina. Lze vyjmenovat tyto prvky slovní zásoby (počty výskytů jsou k nahlédnutí v Tabulce č. 9): synonyma: hrnek – hrneček, ohon – chvost, čert – čertík – rarášek, tlama – huba, pes - pejsek (téma pohádky); antonyma: stará – mladá, začal – přestal, čert – anděl, bílá – černá, nalevo – napravo, mladý – starý, noc – den (téma pohádky), deminutiva: lesíček, synáček, chlapeček, koníček, džbáneček, podkůvka (téma rodina), ptáčátka, zvířátka (téma lesní a

²⁴ Potůčková, J. *Slabikář pro první třídu základní školy*. Brno: 1997, s. 58.

domáci zvířata), myška, kašička, rendlíček, kousíček, hrneček, Mařenka, chaloupka, sukénka, kočička, pejsek, Růženka, obláček, hrneček, ocásek, kocourek, měsíček, ptáček, domeček, chlapeček, Alenka, štěňátko, boudička, pejsek, kocourek (téma pohádky); metafory: klobouček, nožička (téma rodina).

Tabulka č. 9 – Čítanka (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	0	0	6	3	2	1	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	5	4	7	6	24	13	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Z pohledu kvalitativního zde byly objeveny dva úkoly, ve kterých děti aktivně rozvíjí svou slovní zásobu. Na straně 12 je k nalezení úkol z oblasti synonym, ve kterém je vysvětleno, že slova ohon a chvost znamenají jedinou věc. Dále mají děti vymyslet a říkat jinak tato slova: smát se, běžet, spát...²⁵ Druhý aktivní úkol se nachází na straně 25, a je zaměřený na tvoření metafor. Jde o zadání k básničce *O čem se zpěvným ptáčkům zdává* od Jana Skácela, kde mají děti vysvětlit spojení hlásek jako len a dále vymyslet další taková přirovnání.²⁶

²⁵ POTŮČKOVÁ, J. *Čítanka pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1997, s. 12.

²⁶ POTŮČKOVÁ, J. *Čítanka pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1997, s. 25.

Učebnici **Matematika pro 1. třídu základní školy 1. díl** tvoří z velké části obrázky, textových částí je zde velice málo. Učebnice zahrnuje dohromady 54 stran. Na dolním okraji stránky jsou k nalezení pomocné texty, které vysvětlují práci k daným úkolům, nebo úkoly dětem zadávají. Tato zadání jsou v každém případě velice stručná, často se doslovně opakují jen s jinými údaji. Z tohoto důvodu se zde zkoumaná slovní zásoba ve většině témat nevyskytovala vůbec (témata exotická zvířata, roční období, zelenina, jídlo bez ovoce a zeleniny). V ostatních složkách se dané složky rozvíjely jen v malém množství. Jedná se o tyto prvky slovní zásoby (shrnuto v Tabulce č. 10): synonyma: *síto – sítko, řešte – neřešte, vyřešte - dořešte* (téma škola); antonyma: *malý – velký* (téma lesní a domácí zvířata), *první – poslední, před – za, vpravo – vlevo, horní – dolní* (téma pohádky), *před – za, menší – větší* (téma hračky), *dlouhý – krátký, tenké – tlusté, vysoké – nízké, více – méně, spodní – horní, správně – chybně* (téma škola); deminutiva: *medvídek, kočička, klubičko, jablíčko, sluničko, myška* (téma lesní a domácí zvířata), *Jeniček, Mařenka* (téma pohádky), *vláček* (téma hračky), *stromček* (téma svátky v roce), *nitka, kartička, hromádka, sloupeček* (téma škola); metafory: *kolo* (téma škola).

Tabulka č. 10 – Matematika 1. díl (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	1	1	6	4	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	4	3	2	1	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	2	2	1	1	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	3	3	6	4	4	2	1	1	0	0

Dané složky slovní zásoby zde byly předkládány pouze pasivně, dítěti jsou pouze předkládány, zcela zde chybí aktivní úkoly, které by podpořily rozvoj slovní zásoby.

Na předchozí učebnici navazuje druhý díl, **Matematika 2. díl pro 1. třídu základní školy**, který se svou strukturou velice podobá dílu prvnímu. Také zde je v převaze obrázková část oproti textové části. Slovní zadání zde najdeme v dolní části každé stránky, kde se nachází zadání k jednotlivým cvičením nebo tato cvičení nějakým způsobem rozšiřují. Navíc zde přibýlo více slovních úloh, která však ani v jednom případě neobsahují aktivní úkoly k rozšiřování slovní zásoby. Zadání u cvičení jsou opět velmi stručná a téměř identická.

Ani jedna složka zkoumané slovní zásoby se nevyskytuje v těchto tématech: rodina, lesní a domácí zvířata, ovoce, zelenina, jídlo (bez ovoce a zeleniny), hračky a svátky v roce. V ostatních tématech byly zkoumané prvky slovní zásoby zaznamenány jen sporadicky, v několika případech. Konkrétně jsou zaznamenány tyto prvky slovní zásoby (viz. Tabulka č. 11): antonyma: *vpřed – vzad, menší – větší* (téma pohádky), *tam – zpět, větší – menší, větší – menší, větší – menší, malé – velké, sčítání – odčítání, obsazený – neobsazený, větší – menší, sčítání – odčítání* (téma škola); deminutiva: *pejsek, kočička* (téma lesní a domácí zvířata), *kartičky* (téma pohádky), *hříbek, sluníčko, kartičky* (téma škola).

Tabulka č. 11 – Matematika 2. díl (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	2	2	1	1	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	0	0	9	8	3	3	0	0	0	0

Druhý díl řady učebnic pro předmět matematika, se z kvantitativního hlediska ukázal jako nedostačující z hlediska rozvoje daných prvků slovní zásoby. Jsou zde k nalezení

především cvičení na rozvíjení matematických znalostí, s minimem textové části. V druhé polovině učebnice se zde začínají objevovat písemná zadání pro slovní úlohy, která jsou opět velmi stručná a téměř totožná. Z kvantitativního hlediska se ani tento druhý díl Matematiky pro 1. třídu základní školy neprojevil jako dostačující. Aktivní úkoly, které by pomáhaly rozvíjet slovní zásobu ve zkoumaných oblastech, zde zcela chybí.

Učebnice **Matematika pro 1. třídu základní školy 3. díl**, byl podroben stejnému zkoumání jako oba předchozí díly. Stejně jako u obou předešlých, i zde byla struktura podobná. V dolní části nalezneme opět velice stručná zadání k úlohám v horní části stránky, kde vidíme většinou jen příklady k vypočítání, obrázků v tomto díle ubylo. Textová část se objevuje jen u zadání slovních úloh, a to v rozsahu nejvýše tří vět. Delší zadání jsou k vidění u vysvětlení matematických her.

V tomto díle byly nalezeny tyto prvky slovní zásoby (počty výskytů jsou k nahlédnutí v Tabulce č. 12): synonyma: *čtverec – čtvereček, spočítejte – vypočítejte, čtete – přečtete* (téma škola); antonyma: *největší – nejmenší, malý – velký, bílý – černý* (téma lesní a domácí zvířata), *větší – menší, větší – menší, vyhrát – prohrát* (téma škola); deminutiva: *holčička* (téma rodina), *kočičky* (téma lesní a domácí zvířata), *čtvereček, hrníček* (téma škola); metafory: *oko* (téma škola).

Tabulka č. 12 – Matematika 3. díl (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	3	3	1	1	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	2	2	3	3	2	2	1	1	0	0

Z hlediska kvantity tedy ani tento díl Matematiky pro 1. třídu základní školy není vyhovující z hlediska rozvoje slovní zásoby dětí v 1. ročníku. Takový výsledek nabízí možnost doplnění původních cvičení. Z hlediska kvalitativního zde nebyl nalezen ani jeden úkol či cvičení, při kterém by si děti aktivně rozvíjely zkoumané prvky slovní zásoby. To opět otevírá možnost dotvoření původních dodatečných cvičení, která se pokusí o rozšíření slovní zásoby u dětí a zároveň procvičí

Pro předmět prvouka jsou k dispozici dva díly učebnice **Prvouka pro 1. třídu základní školy**, které na sebe navazují. Jedna stránka odpovídá jedné vyučovací hodině, učivo je řazeno dle ročních období. Na každé straně nahoře děti zapisují údaje o počasí, na dolním okraji najdou pokyny a vysvětlivky k úkolům. Oba díly mají formát A4 a obsahují celkem 30 stran.

Prvouka 1. díl obsahuje několik témat (příroda, denní režim, naše škola, roční období, svátky v roce), která jsou barevně odlišena. Textovou část doplňuje velké množství barevných obrázků. Kvantitativně byly zaznamenány tyto prvky slovní zásoby (počty jsou k nahlédnutí v Tabulce č. 13): synonyma: *velký – veliký, jabloň – jablůňka, zvěř – zvířata* (téma roční období), *lístek – lísteček* (téma svátky v roce); antonyma: *nejmladší – nejstarší* (téma rodina), *prodlužují – zkracují, dlouhé – krátké, zima – teplo, zima – léto, nahoře – dole, nejméně – nejvíce, den – noc, kratší – delší, různé – společné, letní – zimní, prodlužují – zkracují, den – noc* (téma roční období), *správné – nesprávné, pomalu – rychle* (téma škola); deminutiva: *bratříček, sestřička* (téma rodina), *malilinký, kousíček, stupínek, jablíčko, myška, semínko, jablůňka* (téma roční období), *jablíčko* (téma ovoce), *ptáček, větvička, lísteček, jablíčko, stromeček, lodičky* (téma svátky v roce), *knížka, školička, šroubek, ručička* (téma škola); metafory: *hlavička, padáček, křidélka, jehlice* (téma roční období), *ručička* (téma škola).

Tabulka č. 13 – Prvouka 1. díl (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	1	1	2	1	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	3	3	12	7	7	4	4	3	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0

<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	1	1	0	0	5	2	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	0	0	2	2	5	5	1	1	0	0

Z hlediska kvality se zde seznamují s danými složkami slovní zásoby spíše pasivně. Několik aktivních úkolů zde bylo zaznamenáno, například na straně 7 mají děti hovořit o tom, jak se máme ve škole chovat správně a jaké chování není správné. Antonyma používají na straně 9²⁷, kde si mají povídat o tom, jak se mění délka dne a noci.

Na první díl **Prvouky pro 1. třídu** základní školy navazuje **díl druhý**. Tento díl je koncipovaný podobně jako díl první. Také zde je jedna stránka vymezena pro jednu vyučovací hodinu, nahoře děti opět zapisují počasí, dole jsou k dispozici vysvětlení úkolů či pokyny, jak s danou stranou pracovat. Většinu stránky tvoří obrazová část, doplněná krátkým textem. Také zde jsou jednotlivé kapitoly barevně odlišeny a respektují roční období, jak jdou za sebou.

Z pohledu kvantitativního byla v tomto dílu Prvouky nejvíce zastoupena tato témata: škola, roční období, lesní a domácí zvířata a rodina. Konkrétní příklady zkoumaných prvků slovní zásoby jsou následující (počet výskytů viz Tabulka č. 14): homonyma: *během* (téma rodina); antonyma: *zdravé – škodlivé* (téma rodina), *delší – kratší, nejdelší – nejkratší* (téma roční období); deminutiva: *zajíček, srneček, prasátko* (téma lesní a domácí zvířata), *bříško* (téma roční období), *slepička, proutky* (téma svátky v roce), *lístek, kořínek* (téma škola); metafory: *svícen, noha, prsten, klobouk* (téma škola).

Z hlediska kvalitativního v druhém dílu Prvouky pro 1. třídu základní školy nebyly nalezeny žádné úkoly pro děti, které by aktivně pomáhaly rozvíjet zkoumané složky slovní zásoby. Děti jsou zde seznamovány s danými složkami slovní zásoby pouze jako pasivní čtenáři. Zadáni k úkolům jsou i zde velice stručná a jsou vázána k probírané látce prvouky, avšak ne jako aktivní rozvíjení slovní zásoby. I zde se nabízí prostor k dotvoření původních různorodých úkolů a aktivit pro děti.

²⁷ POTŮČKOVÁ, J. Prvouka pro 1. třídu základní školy, 1 díl. Brno: 1998, s. 7 a s. 9.

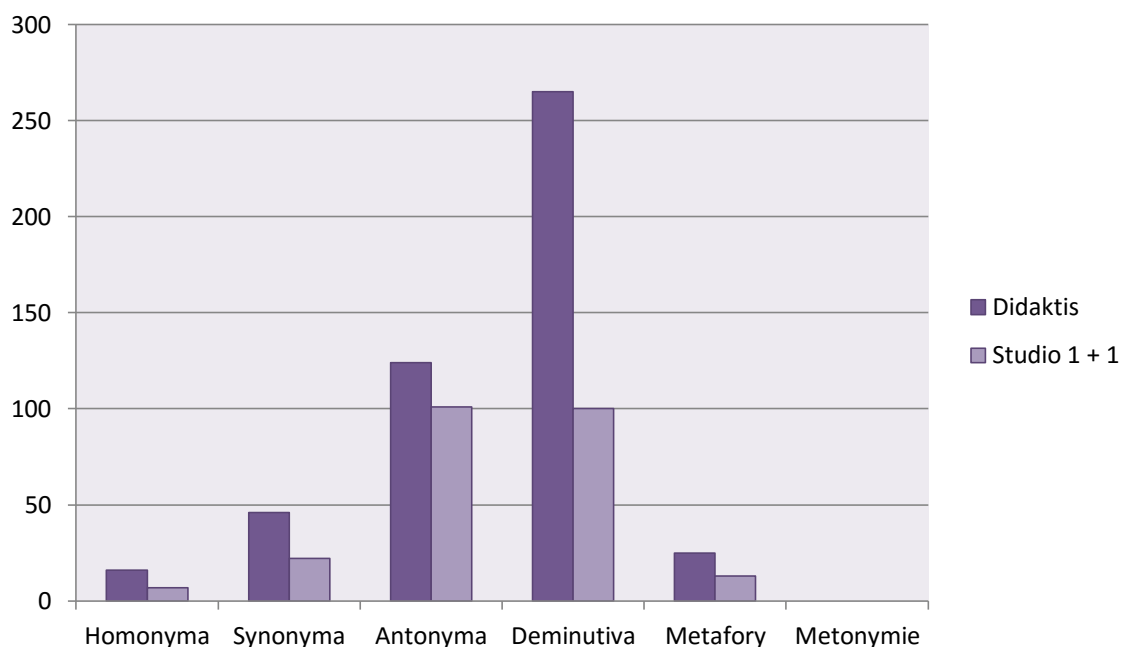
Tabulka č. 14 – Prvouka 2. díl (Studio 1+1)

TÉMA	HOMONYMA		SYNONYMA		ANTONYMA		DEMINUTIVA		METAFORY		METONYMIE	
	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran	počet výskytů	počet stran
<i>rodina</i>	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
<i>lesní a domácí zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0
<i>exotická zvířata</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>roční období</i>	0	0	0	0	2	2	1	1	0	0	0	0
<i>ovoce</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>zelenina</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>jídlo (bez ovoce a zeleniny)</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>pohádky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>hračky</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>svátky v roce</i>	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0
<i>škola</i>	0	0	0	0	0	0	2	1	4	3	0	0

7 Vyhodnocení excerpuvaných učebnic

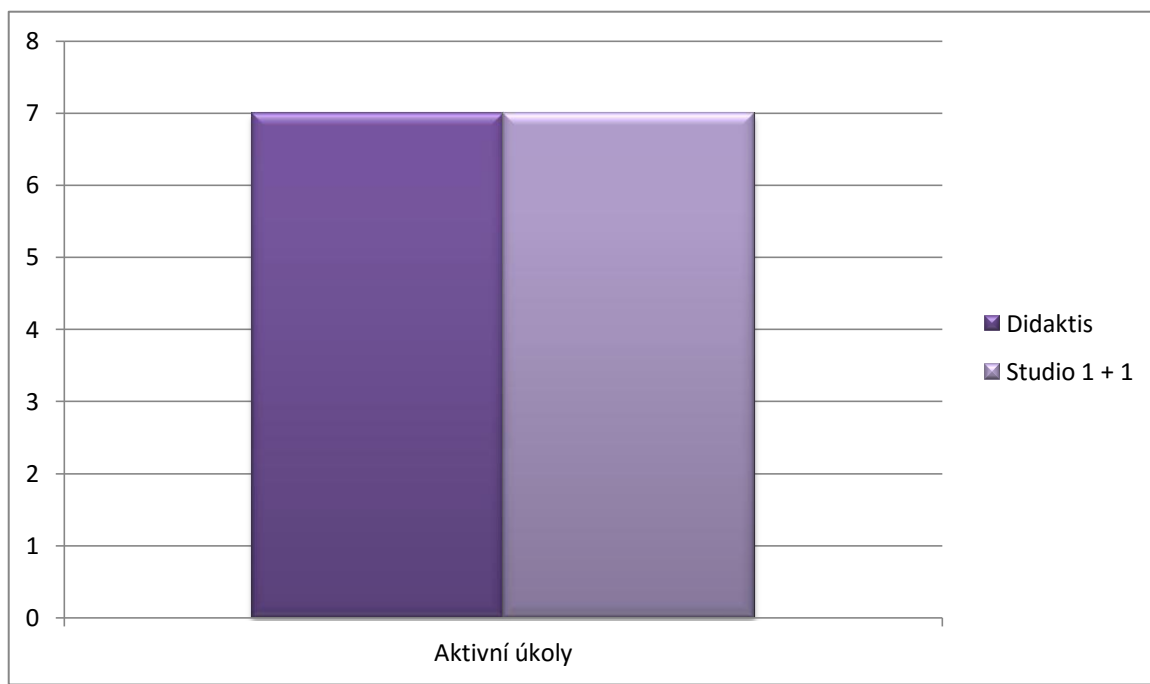
Při hodnocení učebnic dostupných pro 1. ročník základní školy byly vybrány sady učebnic těchto následujících nakladatelství: Didaktis a Studio 1+1. Tyto sady učebnic byly podrobeny zkoumání z hlediska rozvoje prvků slovní zásoby v těchto složkách: homonyma, synonyma, antonyma, deminutiva, metafory a metonymie. Tyto složky slovní zásoby byly zkoumány v následujících tématech: rodina, lesní a domácí zvířata, exotická zvířata, roční období, ovoce, zelenina, jídlo (bez ovoce a zeleniny), pohádky, hračky, svátky v roce a škola. Výzkum se odehrával v rovině kvalitativní (kolikrát na kolika stranách se daná složka slovní zásoby vyskytuje) a dále v rovině kvantitativní (zda učebnice obsahují aktivní úkoly, které mají pomáhat rozvíjet dané složky slovní zásoby).

Jednotlivá zastoupení zkoumaných složek slovní zásoby byla podrobně popsána v předchozí kapitole. Pokud bychom srovnali kvantitativní použití daných složek slovní zásoby souhrnně v obou nakladatelstvích, došli bychom k tomuto závěru, který je zřejmý i z grafu č. 1: lépe byly rozvíjeny dané složky slovní zásoby v učebnicích nakladatelství Didaktis.

Graf č. 1 Kvantitativní hledisko.

Z pohledu kvalitativního bylo zjištěno, že obě nakladatelství aktivně slovní zásobu u žáků 1. ročníku rozvíjí jen nepatrně, a to v učebnicích pro český jazyk a také pro prvouku. U obou nakladatelství je shodný počet aktivních úkolů ve všech učebnicích, a to konkrétně v počtu sedm, jak je zřejmé i z grafu č. 2.

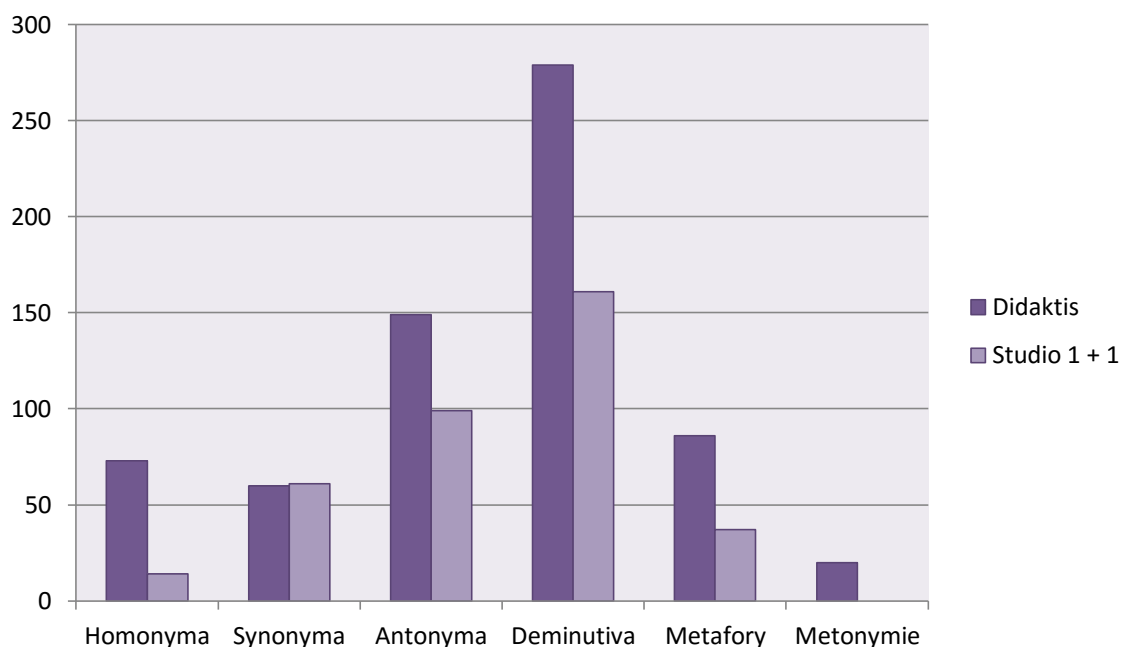

Graf č. 2 Kvalitativní hledisko.

8 Vyhodnocení rozboru učebnic

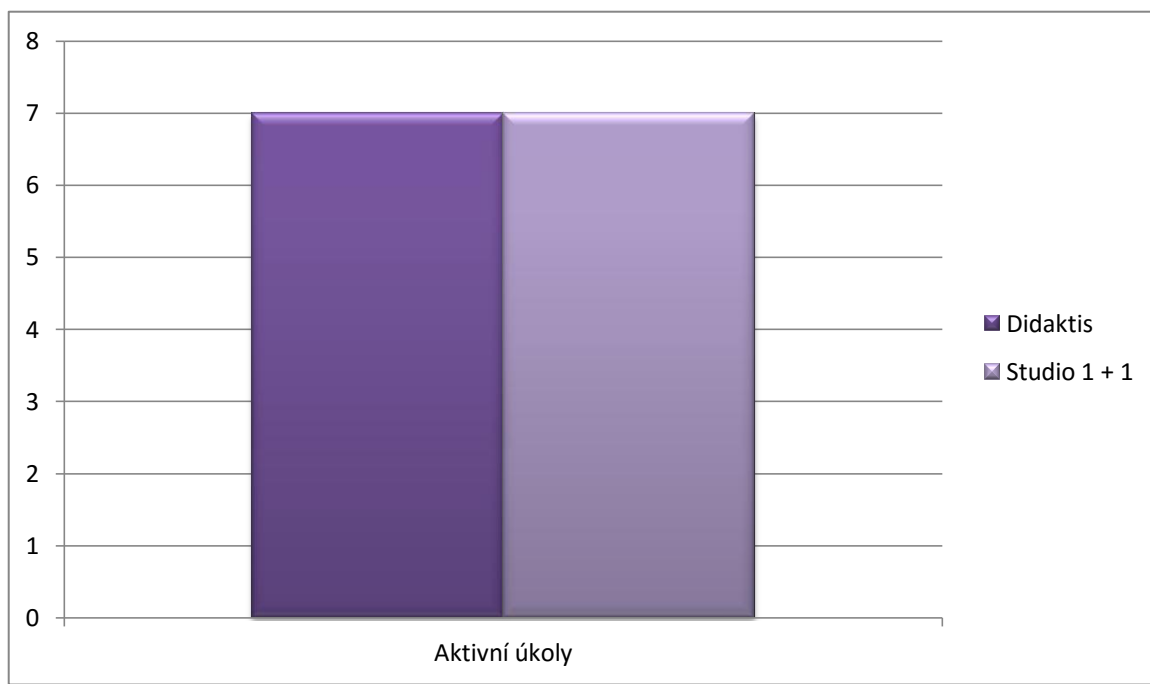
Při hodnocení učebnic dostupných pro 1. ročník základní školy byly vybrány sady učebnic těchto následujících nakladatelství: Didaktis a Studio 1 + 1. Tyto sady učebnic byly podrobeny zkoumání z hlediska rozvoje slovní zásoby v těchto složkách: homonyma, synonyma, antonyma, deminutiva, metafory a metonymie. Tyto složky slovní zásoby byly zkoumány v následujících tématech: rodina, lesní a domácí zvířata, exotická zvířata, roční období, ovoce, zelenina, jídlo (bez ovoce a zeleniny), pohádky, hračky, svátky v roce a škola. Výzkum se odehrával v rovině kvalitativní (kolikrát na kolika stranách se daná složka slovní zásoby vyskytuje) a dále v rovině kvantitativní (zda učebnice obsahují aktivní úkoly, které mají pomáhat rozvíjet dané složky slovní zásoby).

Jednotlivá zastoupení zkoumaných složek slovní zásoby byla podrobně popsána v předchozí kapitole. Pokud bychom srovnali kvantitativní použití daných složek slovní zásoby souhrnně v obou nakladatelstvích, došli bychom k tomuto závěru, který je zřejmý i z grafu č. 1: lépe byly rozvíjeny dané složky slovní zásoby v učebnicích nakladatelství Didaktis.

Graf č. 1 Kvantitativní hledisko.

Z pohledu kvalitativního bylo zjištěno, že obě nakladatelství aktivně slovní zásobu u žáků 1. ročníku rozvíjí jen nepatrně, a to v učebnicích pro český jazyk a také pro prvouku. U obou nakladatelství je shodný počet aktivních úkolů ve všech učebnicích, a to konkrétně v počtu sedm, jak je zřejmé i z grafu č. 2.

Graf č. 2 Kvalitativní hledisko.

8.1 Návrhy původních aktivit (pro nakladatelství Didaktis)

Po zhodnocení výskytu zkoumaných složek slovní zásoby následuje přehled návrhů původních úkolů, které mají pomoci rozvíjet slovní zásobu u dětí. Úkoly jsou zaměřeny na oblasti, které se prokázaly jako nedostatečně rozvíjené. Aktivita jsou rozděleny podle jednotlivých předmětů. Lze je využít jako doplňková cvičení ke zpestření hodiny nebo jako práci navíc pro žáky, kteří budou se svojí prací v hodině dříve hotovi.

8.1.1 Oblast matematiky

1a. Tatínek uklidil na podzim do sklepa 12 beden jablek. Hrušek uskladnil o 5 beden méně. **Kolik beden hrušek dal tatínek do sklepa? V odpovědi nahraď slovo *tatínek* jiným slovem stejného významu.**

1b. Tatínek uklidil na podzim do sklepa 12 beden jablek. Hrušek uskladnil o 5 beden méně.

a) **Kolik beden hrušek dal tatínek do sklepa?**

b) **V odpovědi nahraď slovo *tatínek* jiným slovem stejného významu.**

(téma: ovoce, slovní zásoba: synonyma)

Poznámka: Slovní úloha 1a. není vhodná pro žáky 1. ročníku, nachází se v ní několik úkolů, které ji činí složitou. Lepší varianta je slovní úloha 1b.

2. Alenka upekla 15 velkých koláčů a 4 malé koláče. **Kolik koláčů upekla dohromady? Jak říkáme malým koláčům?**

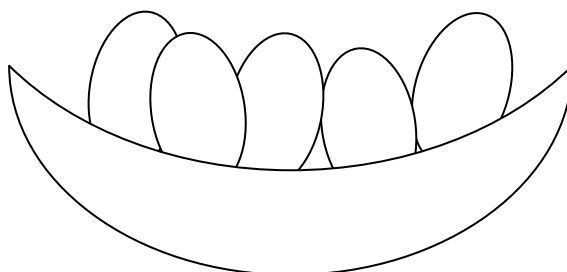
(téma: jídlo, slovní zásoba: deminutiva)

3. Toník šel s maminkou do ZOO. Ve kleci u ptáků uviděl mnoho papoušků. Napočítal jich celkem 18. Ve vedlejší kleci sedělo hodně andulek, Toník je spočítal a bylo jich 16. **Kterých ptáků bylo v klecích více? O kolik? V zadání najdi dvě slova se stejným významem.**

(téma: exotická zvířata, slovní zásoba: synonyma)

4. Podívej se na obrázek ošatky s velikonočními vajíčky a vybarvi: první vajíčko modře, poslední červeně, druhé vajíčko žlutě, předposlední zeleně a vajíčko uprostřed oranžově.

(téma: Velikonoce, slovní zásoba: mj. antonyma)

Obr. č. 1

5. Babička dnes upekla 16 kusů makových buchet. Hanka ucítila vůni buchet, běžela do kuchyně a snědla 3 buchty. Za ní pádila Manka a hned snědla 2 buchty. **Kolik buchet babičce zůstalo?**

a) Najdi v zadání dvě slova podobného významu.

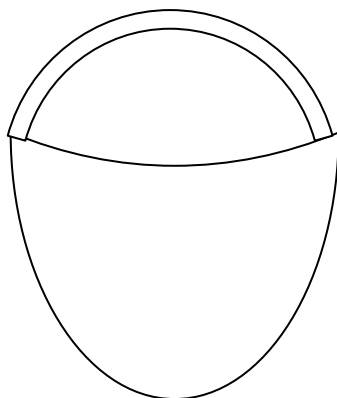
b) Víš, jak se jmenuje jídlo, které se skládá z malých buchet a vanilkového pudinku?

(téma: jídlo bez ovoce a zeleniny, slovní zásoba: synonyma, deminutiva)

6. Teď si zahraj na malíře. Domaluj do košíku ovoce podle zadání: dole jsou dvě žlutá jablka, nahoře domaluj tři zelené hrušky, vpravo nakresli čtyři červené třešně a vlevo leží jedna švestka.

a) Zkus v textu najít slova opačného významu.

b) Najdi v textu také slovo blízkého významu ke slovu domaluj.

Obr. č. 2

(téma: ovoce, slovní zásoba: antonyma, synonyma)

8.1.2 Oblast českého jazyka

1. Pan Zahradka zasadil na jaře nový druh mrkve, cibule a hrachu. Měly vyrůst do velkých rozměrů. Ale při sklizni se ukázalo, že je všechna zelenina moc malá. Pan Zahradka z toho byl moc smutný. Přišla k němu paní Zahradková a usmála se na něj. „To je ale krásná zelenina, jsi moc šikovný, uvařím ti z ní k večeři polévku.“ A pan Zahradka se také usmál a byl veselý.

1. Řekni, jak říkáme malé mrkvi? A jak malé cibuli? A jak bys pojmenoval malý hrách?
2. Některou zeleninu musíme před spotřebou uvařit. Znáš slovo, kterým označujeme neuvařenou zeleninu?

(téma: zelenina, slovní zásoba: deminutiva, antonyma)

2. Ondra začal chodit do školy. Našel si tam nového kamaráda Míšu. Dnes si budou hrát u Ondry v pokojíčku s novými hračkami. Ondra měl totiž včera narozeniny a dostal plno dárků, hlavně hraček: autíčka, kostičky, vláček, fotbalový míč a puzzle. Všechno si včera rozbalil, se vším si chtěl pohrát, ale byl už večer unavený a nestihl hračky uklidit. Dnes si hrál s Míšou se všemi hračkami najednou. Když Míša odešel a maminka uviděla nepořádek v pokojíčku, spráskla ruce: „Tedy Ondro, teď si musíš všechny hračky uklidit.“ Ale Ondrovi se nechtělo a pořád dokola tvrdil, že to uklidí až zítra. Nakonec mu maminka řekla: „Ty jsi ale tvrdohlavý beran. Jak myslíš, ale zítra bude pokoj jako nový.“

1. O kom můžeme říci, že je tvrdohlavý beran?
2. Najdi v textu, jak říkáme malým hračkám (autu, kostkám, vlaku).
3. Najdi v textu slovo opačného významu ke slovu dnes.

(téma: hračky, slovní zásoba: deminutiva, antonyma, metafora)

3. Blížil se podvečer Štědrého dne a Kačenka se už nemohla dočkat, kdy už zazvoní na zvoneček Ježíšek. Ale ještě chvíli to musí vydržet, maminka ještě v kuchyni připravuje štědrovečerní pokrmy: sladkou vánočku, rybí polévku, smaženého kapra, houbového kubu a také bramborový salát - ten chutná Kačence nejvíce. A až budou mít všichni prázdné talíře, se půjde Kačenka dívat z okna, jestli už Ježíšek nenese dárky, a čekat na zvonění

zvonečku. Nejlepší je večer u stromečku, všichni si spolu povídají a pak se koukají na pohádky v televizi. Panečku, Vánoce má Kačenka opravdu nejraději z celého roku!

- a) Jíš na Vánoce rád sladkou vánočku? Zkus říci opak ke slovu sladký.
- b) Kačenka se po večeri dívá z okna. Našel bys v textu slovo podobného významu k slovu *dívat se*? Obě tato slova v textu barevně podtrhni.
- c) Které štědrovečerní pokrmy máš rád ty? Kterým slovem bychom nahradili slovo pokrm?

(téma: svátky v roce, slovní zásoba: antonyma, synonyma)

4. Přečti si následující text. Všechna podtržená slova označují věc, která je velká. Přečti text znovu a podtržená slova nahraď slovy, která označují věc, která je malá.

Monice se včera zdál zvláštní sen. V tom snu byla velká jako obr a stála uprostřed hračkářství. Na policích byly seřazeny vlak a letadla. Když se ohlédla za sebe, uviděla v koši obrovské míče. Monika si ze všeho nejraději hraje s kostkami. Ráda si z nich staví domy pro své plyšáky. Vtom ale uslyšela bzukot. Co to může být? A už to vidí - letí k ní včela! Už se blíží a zlověstně bzučí! Monika chce utéct a vtom slyší: „Moniko, vstáváme.“ To už Moniku maminka budí ze zlého snu. Monika je ráda, že to byl jen sen. Rozhodla se, že si dnes postaví věž z kostek.

- a) Ještě v textu najdi opačné slovo ke slovu včera.
- b) A dokázal bys ještě najít slovo podobného významu ke slovu obrovský.

(téma: hračky, slovní zásoba: deminutiva, antonyma)

5. Milé děti, přečtete si tento dopis, který napsal Tomík své mamince dnes ve škole. Uměly byste nahradit podtržená slova slovy s opačným významem? Zkusíme si je říci a poté si dopis přečteme znovu s těmito slovy.

Milá maminko,

dnes jsme šli s naší krásnou paní učitelkou na dlouhou procházku. Šli jsme do blízkého lesa, kde byl slyšet hlasitý zpěv slavíka. To se mi líbilo, protože mám rád zpěvavé ptáčky. Rád bych se procházel až do rána, ale za chvíli jsme šli zpátky do školy. Já jsem rychle utíkal jako první, předhonal jsem i Míšu. Až budu doma, všechno ti budu vyprávět.

Tvůj Tomík

(téma: škola / rodina, slovní zásoba: antonyma)

6. Teď si děti zahrajeme běhavý diktát. Na chodbě jsou rozmístěny lístečky s různými slovy. Vy máte před sebou krátký text o zvířátkách v ZOO, některá slova však chybí. Najdeš je na chodbě, ale pozor! Do textu doplníš slova o opačným významem!

Ahoj děti, vítáme vás v naší ZOO. Uvidíte zde _____ (1) gepardy, vedle nich _____ (2) mluví barevní papoušci. Nebojte se ani _____ (3) medvědů, ti rádi odpočívají u svého jezírka. Nově se nám _____ (4) narodilo mládě _____ (5) nosorožce, které je hodně _____ (6).

Nabídka slov k umístění na chodbu:

- 1 pomalé
- 2 potichu
- 3 černých
- 4 včera
- 5 malého
- 6 lehké

(téma: exotická zvířata, slovní zásoba: antonyma)

8.1.3 Oblast člověk a jeho svět

1. Pojďme si zahrát hru. Vyber si jeden lísteček s názvy zvířat a zkus říci, jaký je člověk, kterého oslovíme tímto slovem.

liška	beran	tele
had	hlemýžď	opice
myš	papoušek	slon

Řešení: liška (chytrá, mazaná), beran (tvrdohlavý), tele (popleta), had (zákeřný), hlemýžď (pomalý), opice (drzá), myš (tichá), papoušek (upovídaný), slon (hlučný)

(téma: exotická zvířata, slovní zásoba: metafora)

2. Dnes jsme byli s rodiči v ZOO. Viděli jsme velké žirafy, pomalé hrochy, divoké tygry, malé andulky, rychlé gepardy i krotké opice. Mně se nejvíce líbily opice, umí hbitě šplhat na stromech.

1. V textu podtrhni barevně dvojice slov opačného významu.

2. Která zvířata mohou být nebezpečná?

(téma: exotická zvířata, slovní zásoba: antonyma)

3. Pojďme si zahrát hru. Budu říkat různé druhy jídel - zdravá i nezdravá. Když uslyšíš zdravé jídlo, zvedni ruce. Když ale řeknu nezdravé jídlo, nesmíš se pohnout.

Nabídka: hamburger, okurka, dort, pomeranč, Coca Cola, brambůrky, celozrnná houska, banány, ryby, čokoláda, sušenky, bílý jogurt

(téma: jídlo, slovní zásoba: antonyma)

4. Podívej se na tento text. Přečti si ho a na prázdná místa zkus doplnit slova z nabídky: *přilbu, přechodu, hračkami, paní*

Maruška si hraje se svými _____ v městečku z kostek. Maruška je učí, jak se správně na silnici chovat: „Medvídku, nehraj si s míčem u vozovky. Tygříku, při jízdě na kole musíš mít na hlavě _____. Opičko, ty musíš přecházet silnici jen na _____.“ Maruška to všechno zná, protože jim to dnes _____ učitelka všechno vysvětlila a Maruška to zase naučí svoje hračky. A také svého mladšího brášku Milánka, protože správným chováním na silnici můžeme zabránit neštěstí.

- a) Znáš také pravidla správného chování na silnici? Může se někdo chovat nesprávně? Jak?
- b) Najdi v textu slova, jakými říkáme malému tygřovi, malému medvědovi, malé opici. Zkus vymyslet, jak bys řekl malému lvovi, malé želvě, malému hrochovi a malému krokodýlovi.

(téma: exotická zvířata, hračky, slovní zásoba: antonyma, deminutiva)

5. Davídek s tatínkem zalévají skleník. Mají zde zasázené: okurky, rajčata a papriky. Zatím ještě nejsou zralé, mají malou velikost. Davídek se směje: „Tati, to je ale malá okurka! To je doslova okurčička!“ A tatínek se usmívá a přikyvuje. Vtom něco Davídka napadne: „Tati, dám ti hádanku. Jestli víš, jak se dá říkat malému rajčeti? A malé paprice?“ Tatínek se uculí a odpoví: „Ty můj malý lišáku, to víš, že to vím.“ A pošeptá mu odpověď.

- a) A co vy, děti, znáte také odpověď? Řekněte nám ji.
- b) Najdi v textu další dvě slova podobného významu ke slovu *směje se*.
Všechna tři slova barevně podtrhni.
- c) Co asi znamená oslovení „ty můj malý lišáku“? Zkus vybrat z nabídky:
Davídek je mazaný a chce tatínka nachytat
Davídek je zlobivý
Davídek je zrzavý jako liška

(téma: zelenina, slovní zásoba: deminutiva, synonyma, metafora)

8.2 Návrhy původních aktivit (pro nakladatelství Studio 1+1)

Také v této kapitole budou následovat původní návrhy aktivit a úkolů, které budou vhodně rozvíjet vybrané prvky slovní zásoby, které nebyly zaznamenány podle rozboru učebnic v předešlé kapitole. Opět budou členěny podle vyučovacího předmětu.

8.2.1 Oblast matematiky

1. Pan Mrkvička nakoupil 5 sazenic rajčat, 5 sazenic okurek a 4 sazenice kedluben. Vše zasadil večer do skleníku. Přes noc mrzlo a 3 sazenice umrzly. **Kolik sazenic nakoupil celkem? Kolik sazenic celkem neumrzlo?**

a) Najdi v textu slovní úlohy dvě slova opačného významu.

b) Najdeš také jednu zdrobnělinu?

c) O kom říkáme, že má nos jako mrkev?

(téma: zelenina, slovní zásoba: antonyma, deminutiva, metafora)

2. Standa a Fanda dostali k narozeninám nové hračky. Standa si přál 4 malá auta, Fanda naopak 5 velkých míčů. Rodiče jim oběma přání splnili a oba kluci dostali krásné, nové hračky. **Kolik hraček dostali oba dohromady?**

a) Najdi v zadání slovní úlohy dvě slova opačného významu.

b) Jak jinak řekl malým autům?

(téma: hračky, slovní zásoba: antonyma, deminutiva)

3) Na předvečer svátku svatého Mikuláše chodí na návštěvu do rodin tato trojice: Mikuláš, anděl a čert. Miluše přinesl Mikuláš za krásnou básničku balíček sladkostí. Bylo jich tam 12. Libuška zazpívala legrační písničku a také dostala balíček, a to s 11 sladkostmi. **Která z děvčat dostala více sladkostí? A o kolik?**

- a) Zkus v textu slovní úlohy nahradit podtržená slova jinými slovy,
ale se stejným významem.

(téma: svátky v roce, slovní zásoba: synonyma)

4. Zkus vyluštit tuto křížovku s tajenkou - víš, čím je výjimečný gepard? Je velice ...
Odpověď skrývá tajenka. Zkus k tajence vymyslet jiné zvíře, které má opačnou vlastnost.

$$15 - 3 = \underline{\quad\quad\quad} \quad \square$$
$$11 + 4 = \underline{\quad\quad\quad} \quad \square$$
$$14 - 0 = \underline{\quad\quad\quad} \quad \square$$
$$12 - 2 = \underline{\quad\quad\quad} \quad \square$$

10	11	12	14	15
L	Ý	R	CH	Y

(téma: exotická zvířata, slovní zásoba: antonyma)

5. Dnes jde Mireček spolu s družinou do lesa. Už se těší, protože má rád lesní zvířátka. Zapisuje si do sešitu, která zvířata za tento týden viděl: pět rychlých zajíců, dva pilné datly, tři mrštné veverka a navíc jedno pruhované divoké prase. **Kolik zvířat viděl Mireček za tento týden dohromady?**

- a) K podtrženým slovům zkus vymyslet slova s opačným významem.

Která zvířata mohou mít tyto opačné vlastnosti? Říkej celé věty

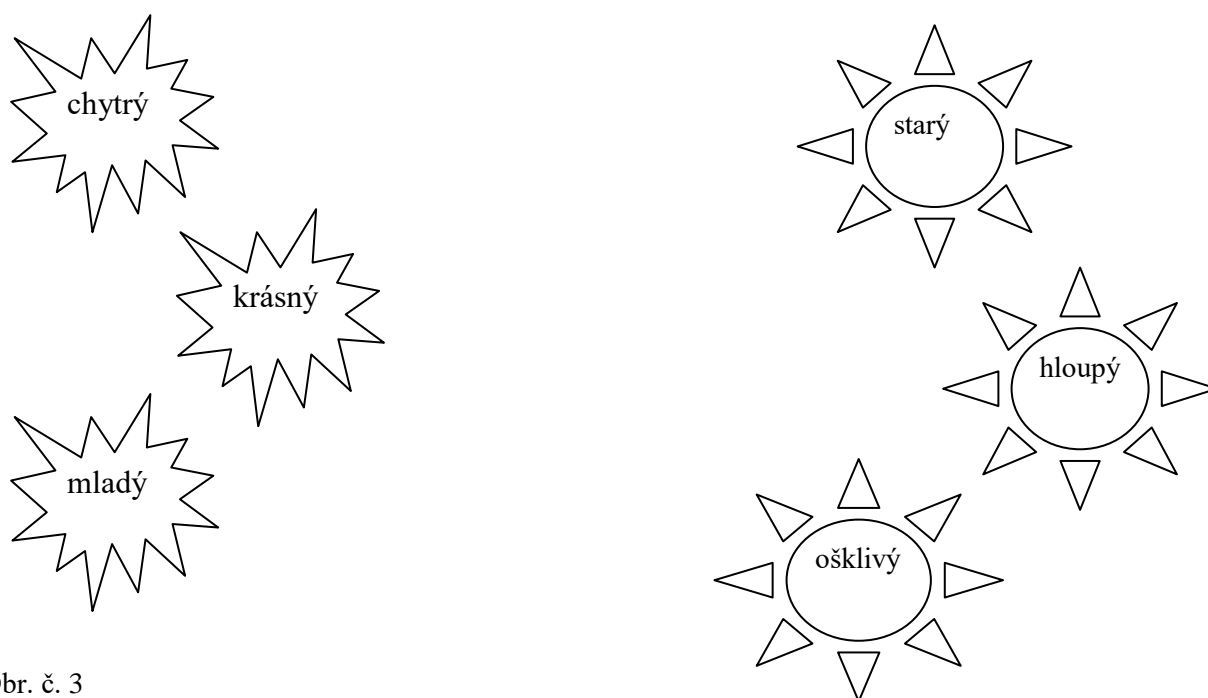
- b) Ke slovu má rád vymysli slovo s podobným významem. Koho máš rád ty? Napiš do sešitu celou větou. Můžeš použít kterékoli slovo s tímto významem.

(téma: lesní zvířata, slovní zásoba: antonyma, synonyma)

8.2.2 Oblast českého jazyka

1. Ke slovům ve hvězdách připoj slova napsaná ve sluncích tak, aby spolu tvořila opaky.

Viš, kdo v pohádkách může být krásný, ošklivý, chytrý, hloupý, starý, nebo mladý?

Obr. č. 3

(téma: pohádky, slovní zásoba: antonyma)

2. Baruška dnes nejde do školy. Má teploty a musí zůstat v posteli. Maminka jí uvařila čaj s medem a citronem. Citron má hodně vitamínů. Tatínek ještě nakoupil jablka, hrušky, banány a švestky. Baruška je ospalá a vidí všechno ovoce malé, jakoby se na ně dívala z oblohy. **Jak bys řekl malému jablku? A jako hrušce, banánu a švestce? Piš do sešitu věty: Malé jablko je ...Malá hruška je... Malý banán je...Malá švestka je...**

(téma: ovoce, slovní zásoba: deminutiva)

3. A co kdybychom si teď, děti, zahráli hru? Dnes si zahrajeme bingo. Ale trochu ho pozměníme. Do tabulky si napiš tato slova v libovolném pořadí: zářivý, stromeček, dárek, kapřík, ozdoba, příbuzní, radost, například tímto způsobem:

zářivý	stromeček	dárek
kapřík	ozdoba	příbuzní

Až budeš hotový, paní učitelka začne říkat trochu jiná slova, slova, která mají stejný nebo podobný význam jako tvoje slova v tabulce. Až takové slovo uslyšíš, škrtni ho. Až budeš mít všechna slova vyškrtaná, vykřikni BINGO! A jsi vítěz.

Nabídka slov pro paní učitelku: jiskřivý, stromek, dar, kapr, dekorace, rodina, veselost.

(téma: svátky v roce, slovní zásoba: synonyma)

4. Teď si zahrajeme na spisovatele. Zkus sám vymyslet a napsat taková slova, která má k zadaným slovům stejný nebo podobný význam.²⁸ Se svými slovy zkus vymyslet věty.

malovat - _____

mluvit - _____

utíkat - _____

napsat - _____

zvedat ruku (v hodině) - _____

tázat se - _____

(téma: škola, slovní zásoba: synonyma)

²⁸ SUCHÁ, J. *Trénink slovní zásoby pro každý věk*. Praha, 2014, s. 32.

.) Tak a teď si děti zahrajeme na malé rybáře. Už jste někdo chytal ryby? Co k tomu potřebujeme? Ano, správně, udici. Tady jednu máme a tady na koberci budeme mít rybníček. Místo ryb ale budeme chytat tyto barevné lístečky se slovy o počasí a ročním období. Až lístek vylovíš, přečti slovo a vymysli s ním větu. Potom zkus slovo říct jinak, slovem se stejným nebo podobným významem.

Nabídka slov: fíčí, září, chladno, mrholí, zamračeno, sněží, rozpouštět se

Nabídka synonym: fouká, svítí, zima, prší, zataženo, padá sníh, tát

(téma: roční období, slovní zásoba: synonyma)

6. Dnes jsme, děti, v obchodě s ovocem a zeleninou. Které ovoce máte rádi vy? A víte, jak které ovoce chutná? Přiřaď k sobě slova, která k sobě patří. Najdi v pravém sloupci dvě slova opačného významu.

citron	sladká
hruška	kyselý
pomeranč	chlupatá
broskev	šťavnatý

(téma: ovoce, slovní zásoba: antonyma)

8.2.3 Oblast prvouky

1. Zahrajeme si domino, ale ne tak ledajaké, bude to poslechové domino. Bude se nám hodit do dnešní hodiny. Budeme si totiž vyprávět o tom, co děláme celý den, od rána až do večera.

Když uslyšíš slovo, které máš na své kartičce, hledej k němu na svých kartičkách vpravo slovo opačného významu. Poté přečti vlevo další slovo pro tvého spoluhráče.

Takto pokračujeme až do té doby, až hru zakončí hráč, který začínal.

Začínáme na kartičce s hvězdičkou.

rozcuchaný	*vpravo	vlevo	den
noc	ráno	večer	usínat
vstávat	snídat	večeřet	pracovat
odpočívát	běhat	stát	dopoledne
odpoledne	ve škole	doma	oblékat se
svlékat se	jít do školy	jít domů	učesaný

(téma: škola, slovní zásoba: antonyma)

2) Milé děti, jsem jarní víla Květenka a ráda bych vám řekla něco o nejkrásnějším období roku, o jaru. Jaro začíná v den, kdy je den i noc stejně dlouhý, obě části dne jsou si rovny. Říkáme mu proto jarní rovnodennost a připadá na 21. března. Po tomto dnu je každý další den o něco delší a noc naopak o něco kratší. Nastávají proměny v počasí: je tepleji, sníh roztává a příroda se probouzí. Věděly byste, děti, jak se nám ta příroda na jaře mění? Co se děje se stromy, s květinami, se zvířátky? Ano, velmi dobře, jste moc bystré, mám z vás velikou radost. Správně jste řekly, že stromy a květiny kvetou, tráva se zelená, zvířátka se probouzí ze zimního spánku a rodí se jim mláďátka. Také se vrací zpět ptáci z teplých krajín.

a) Zkus nahradit podtržená slova slovy se stejným nebo podobným

významem.²⁹ Někdy budeš muset trochu pozměnit celou větu.

b) Najdi v textu o jaru slova opačného významu. Barevně je podtrhni.

c) Na jaře mezi jarními květinami kvete také smetánka lékařská. Víš, jak jí říkáme jinak?

(téma: roční období, slovní zásoba: synonyma, antonyma)

3. Bylo jednou jedno hračkářství, a v něm bydlelo hodně hraček. Některé byly malé, jiné velké, další veselé a jiné zase smutné. Nejsmutnější byl malý klaun, kterého si nikdo nechtěl koupit. Cítil se osamělý a neměl žádné kamarády. Jednoho dne přivezli do hračkářství panenku, ale ta měla rozbité nohy, a proto nemohla chodit. Bála se, že si v novém domově nenajde kamarády jen proto, že je trochu jiná. Jako první k ní přišel malý klaun a začal panence vyprávět vtipy. Ta se usmála a hned věděla, že si našla prvního kamaráda.

a) Víš, jak se chováme k lidem, kteří se od nás v něčem liší?

b) Najdi v textu slova opačného významu.

c) Zkus sám vymyslet slova s opačným významem ke slovům:

první, začal, nový, hodně. Také zkus tyto opaky použít ve větě.

(téma: pohádky/hračky, slovní zásoba: antonyma)

²⁹ SUCHÁ, J. *Trénink slovní zásoby pro každý věk*. Praha, 2014, s. 37.

9 Závěr

Slovní zásoba je velice důležitým prvkem v životě dítěte, měla by proto být neustále rozšiřována, procvičována a vhodnými podněty podporována. Se vstupem dítěte do prvního ročníku se o tento úkol dělí společně s rodinou také učitel. Právě učitel by se měl snažit slovní zásobu dítěte vhodnými metodami posilovat a rozvíjet.

Cílem této práce bylo zjistit, zda a také jakým způsobem učebnice *Živá abeceda*, *Písmenkář*, *Slabikář*, *Matematika* a *Prvouka* nakladatelství Didaktis a Studio 1+1, v předmětech český jazyk, matematika a prvouka, rozvíjejí slovní zásobu.

Kvantitativně bylo zjištěno, že v některých zvolených tématech některé prvky slovní zásoby zcela chybí. Největší počet výskytů v oblasti slovní zásoby měly u obou nakladatelství učebnice *Slabikář*, *Čítanka*, *Písmenkář* a *Živá abeceda*, tedy učebnice předmětu Český jazyk. Naopak v učebnicích pro předmět *Matematika* nebyla slovní zásoba rozvíjena téměř vůbec nebo jen ve velmi malém množství. Tento poznatek vyplývá z povahy tohoto předmětu. Na prvním místě je v předmětu *Matematika* rozvíjet matematické představy, naučit se používat základní matematické operace, porozumět základním myšlenkovým postupům a symbolice, a v neposlední řadě rozvíjet matematickou gramotnost potřebnou pro praktický život. Z toho důvodu není rozvoj slovní zásoby v tomto předmětu hlavním úkolem. Podobný výsledek byl zjištěn také u učebnic *Prvouky*, které mají především za cíl navázat na dosavadní znalosti dětí o přírodě, o rodině, o své vlasti, o tom, jak se chovat v různých dopravních situacích a při mimořádných okolnostech. Děti získávají nové poznatky z okruhu těchto oblastí, ovšem bez významnějšího zaměření na rozvíjení slovní zásoby.

Z hlediska kvality lze vyhodnotit kladně (s větším počtem výskytů) u obou nakladatelství opět učebnice českého jazyka, které obsahovaly několik aktivních úkolů. Takové úkoly dětem pomáhají slovní zásobu procvičit a používat. Děti by je měly plnit pod vedením učitele.

Další částí praktické části této diplomové práce byla tvorba původních návrhů, a sice slovních úloh, krátkých pohádek, vyprávění a zařazeno je zde také několik her. Tyto aktivity mohou sloužit jako doprovodná cvičení k daným učebnicím ve vyučovací hodině, jako motivační cvičení na úvod nebo během vyučovací hodiny. Ve srovnání dvou vybraných nakladatelství bylo zjištěno, že lépe rozvíjí dané prvky slovní zásoby ve

vybraných složkách nakladatelství Didaktis (Graf č. 1 a 2). U nakladatelství Studio 1+1 byly prvky slovní zásoby zaznamenány v menším množství. Toto vyhodnocení může být také nápomocné učitelům, kteří se rozhodují, které učebnice bude s dětmi používat.

10 Resumé

In the first part of this thesis there was presented informations about the vocabulary, the development of vocabulary till the beginning the school attendance.

The aim of this thesis was to find out the development of vocabulary in the first year of primary school. For this aim were used school books for this school subjects: Czech, Science and Maths from publishers Didaktis and Studio 1 + 1. There were two points of view: how many times there was each part of vocabulary in each school book mentioned and if there was some active excercises for pupils. In some parts of vocabulary there wasn't enough representations of vocabulary, so it was created some new excercises for pupils.

In comparation of these two publishers there was the result: the publisher Didaktis is developing the vocabulary better than the publisher Studio 1 + 1. In both cases there was created some excercises which can be used for supplement of the lesson.

11 Seznam použité literatury

ALLEN, K; MAROTZ, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-6147-4.

BACUS-LINDROTH, A. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-743-4.

ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: SPN, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

HAUSER, P. *Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno: MU, 2003. ISBN 80-210-3081-X.

KUTÁLKOVÁ, D. *Průvodce vývojem dětské řeči: logopedická prevence*. Praha: Galén, 2009. ISBN 9788072625987.

KUTÁLKOVÁ, D. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3080-6.

KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Praha: Portál, 202. ISBN 80-7178-667-5.

POKORNÝ, L. *Úvod do české lexikologie*. České Budějovice: PF JU, 1979.

SMOLÍK, F.; MÁLKOVÁ, G. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. Praha: Grada, 2014. ISBN 9788024742403.

SUCHÁ, J. *Trénink slovní zásoby pro každý věk*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0594-4.

11.1 Seznam excerповané literatury

KOZLOVÁ, M.; HALASOVÁ J.; TARÁBEK P. *Slabikář pro 1. ročník základní školy*. Brno: Didaktis, 2008. ISBN 80-7358-027-6.

KOZLOVÁ, M.; TARÁBEK P. *Písmenkář pro 1. ročník základní školy*. Brno: Didaktis, 2002. ISBN 978-80-86285-42-9.

KOPEČKOVÁ S.; ET AL. *Člověk a jeho svět: pro 1. ročník základní školy*. Brno: Didaktis, 2005. ISBN 9788073580322.

POTŮČKOVÁ, J. *Čítanka pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1997. ISBN 80-901986-2-7.

POTŮČKOVÁ, J. *Slabikář pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1997. ISBN 80-901986-1-9.

POTŮČKOVÁ, J. *Živá abeceda tetky Abecedky: pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1997. ISBN 80-901986-0-0.

POTŮČKOVÁ, J. *Prvouka pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1998. ISBN 80-901986-6-x.

POTŮČKOVÁ, Jana. *Prvouka pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1998. ISBN 80-901986-7-8.

POTŮČKOVÁ, J.; POTŮČEK, V. *Matematika pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1998. ISBN 80-901986-3-5.

POTŮČKOVÁ, J.; POTŮČEK, V. *Matematika pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1998. ISBN 80-901986-4-3.

POTŮČKOVÁ, J.; POTŮČEK, V. *Matematika pro 1. třídu základní školy*. Brno: Studio 1+1, 1998. ISBN 80-901986-5-1.

TARÁBEK, P.; KOPEČKOVÁ, S. *Matematika 1: pro 1. ročník základní školy*. Brno: Didaktis, 2005. ISBN 80-7358-034-9.

TARÁBEK, P.; KOPEČKOVÁ, S.; VOJKŮVKA, K. *Matematika 2: pro 1. ročník základní školy*. Brno: Didaktis, 2005. ISBN 80-7358-035-7.

TARÁBEK, P. *Matematika 3: pro 1. ročník základní školy*. Brno: Didaktis, 2005. ISBN 80-7358-036-5.

12 Seznam grafů a obrázků

Graf č. 1.....	39
Graf č. 2	40
Obrázek č. 1	42
Obrázek č. 2	42

13 Seznam tabulek

Tabulka č. 1.....	19
Tabulka č. 2	20
Tabulka č. 3	22
Tabulka č. 4.....	23
Tabulka č. 5	24
Tabulka č. 6	25
Tabulka č. 7	27
Tabulka č. 8	29
Tabulka č. 9	30
Tabulka č. 10	31
Tabulka č. 11	32
Tabulka č. 12	33
Tabulka č. 13	34
Tabulka č. 14	36

Příloha č. 1.

JAK CIPÍSEK PROŠLAPAL PRVNÍ STŘEVÍCE

(volně převyprávěno podle Václava Čtvrťka)

Jednoho dne se Rumcajs rozhodl, že Cipískovi udělá střevíce. Cipísek byl ještě malý a spinkal v kolíbce z borového dřeva. A jak Rumcajs řekl, tak i udělal. Boty ušil z mladé habrové kůry.

Vtom Cipísek poprvé promluvil: „A kde mám sojčí pířka na ozdobu?“ Rumcajs měl velikou radost, že jeho synek promluvil už v kolíbce a volal na Manku, ať jde rychle sem.

Když přišli ke kolíbce, lekli se – Cipísek tam neležel. Rumcajs nabil pistol žaludem a šel ho hledat. Nejdříve u lišky, pak šel k jezevcovi a nakonec u medvěda. Ale nikde nebyl.

Vtom uviděl pod stromem střevíce. A měly prošlapanou podrážku! Rumcajs vylezl na strom a uviděl Cipíska, jak sedí s veverkou a louská oříšky. Rumcajs měl velikou radost ze svého šikovného synka.

- 1) Co jsou to střevíce? Řekni jiným slovem.
- 2) Kde Cipísek spinkal?
- 3) U kterých zvířat Rumcajs Cipíska hledal?
- 4) Znáš ještě jiná lesní zvířata?
- 5) Co dělal Cipísek na stromě? S kým tam byl?
- 6) Znáš i jiný příběh o Rumcajsovi nebo Cipískovi? Vyprávěj ho.

O kocourovi Mikešovi - Josef Lada (volně převyprávěno)

Pepík s Mikešem spolu spávali na peci. Když Pepík večer lezl na kamna, Mikeš odněkud přilétl jako čert, udělal hop! a už byl na peci dříve, nežli on. Potom se k Pepíkovi přitulil pod peřinu a vrčel mu spokojeně do ucha jako kolovrat. Nežli usnuli, povídal mu Pepík pohádky. Moc rád je Mikeš poslouchal, ale když začal nějakou o strašidlech, tak říkával: „Takové mi, Pepíku, nepovídej! Já bych se potom bál jít v noci do stodoly na myši!“

Jednou slyšel Pepík vypravovat starého dědečka pohádku o Kocouru v botách. Ta se mu tak líbila, že potom dlouho prosil tatínka, který byl obuvníkem, aby ušil Mikešovi také nové boty.

Ale ten z nich měl, děti, radost! Bylo to v zimě a Mikeš přišel někdy z lovu celý promrzlý. Zvlášť pacičky ho zábly. Proto uvítal s velkým jásotem. Ale dlouho to trvalo, než se v nich naučil chodit.

Ani přední pacičky ho nezábly, neboť mu Pepík pořídil také rukavice. Takové klukovské s jedním palcem. To se potom spolu vesele brouzdali po dvorku se sněhem, stavěli sněhuláka a sáňkovali. A měli byste vidět to překvapení ostatních dětí, když Pepík Mikeše přivedl na klouzačku! Hned se ze všech stran sjížděli kluci na jedné brusli (na dvou neuměl žádný) a kamarádili se s Mikešem.

Tonda Tondů se zeptal po klukovském způsobu: „Čí jsi, kocourku?“

A on hned kurážně odpověděl: „Já jsem Mikeš Ševců!“

Frantík Bubeník se ptal Pepíka, zdali Mikeše nedostali od komediantů, ale ten hrdě odpověděl, že Mikeše sám naučil mluvit.

- 1) Vysvětli podtržená slova.
- 2) Kde spával Pepík s Mikešem?
- 3) Jak se jmenovali Pepíkovi kamarádi?
- 4) Podle čeho začal Mikeš nosit boty?

Jak se z Kamila stal větrný kohout - 1. část

(volně převyprávěno podle Ludvíka Středý)

Jaro se vrátilo se vším, co k němu patří. Jeden den hrálo sluníčko, druhý den přšelo, třetí den foukal vítr. Asi jako dnes.

Josef s Václavem sledovali, jak lidé honí po ulicích své klobouky a čepice. A Václav na ně škodolibě pokřikoval: „Do toho, do toho!“

„Přestaň, „ napomenul ho Josef a pak si vzdychl: „Za tohle může věž radnice.“

Václav se na něj nechápavě podíval. „ Přeskočilo ti?“

„Kdyby byla na věži větrná korouhvička, „ odpověděl Josef, stačilo by se podívat nahoru a hned by se vědělo, odkud fouká vítr. A každý by se podle toho i hezky zařídil. Ale takhle....“

„Takhle je to aspoň zábava. Podívej se na toho kluka, jak utíká za svou čepicí, hihhi. Jak parádně kličkuje a nemůže ho chytit, hihhi, „ posmíval se Václav. Když však vítr odnesl čepici i jemu, okamžitě obrátil. „S tou věží musíme opravdu něco udělat. Bez větrné korouhvičky to dál nejde.“

Josef souhlasil, jenomže – kde takovou korouhvičku sehnat? Ačkoliv si lámali hlavy víc než jindy, nic je nenapadlo.

Vítr odnesl Václavovi

Dnes venku fouká

Václav se klukovi s čepicí

Jak se z Kamila stal větrný kohout - 2. část

(volně převyprávěno podle Ludvíka Středy)

Až příští den jim pomohla náhoda. Jak tak znovu poletovali sem a tam, zahlédli Kamila. Kohouta Kamila. Podřimoval za plotem a kosové si to namířili rovnou k němu.

„Nazdar Kamilku!“

„Ahoj kamaráde!“

„Čau, proč mě budíte? Nejspíš ode mne něco potřebujete, když mi říkáte Kamilku, a kamaráde, že?“ pronesl kohout ospale.

„Ani ne, kamaráde. Vidíme, že máš moc práce, Kamilku,“ Josef s Václavem nevěděli, jak mu říct, co je právě napadlo. „Jedině snad, kdybys chtěl vykonat jeden velice dobrý skutek.“

Kamilek zbystřil a hned zapochyboval.

„A není to nějaká lumpačina?“

„No, Kamilku, co si o nás myslíš? Je to děsně vážná věc. Mohl bys dělat větrného kohouta. Stát na špičce radnice, a když by zafoukal vítr, pěkně se na ní otáčet.“

Kohout rychle pochopil, co chtějí. „Aby všichni věděli, že fouká vítr, že ano?“ řekl a usmál se. „To bych asi byl pěkně důležitý, vidíte?“

„Důležitý a vážený, nejdůležitější ve městě, „ potvrdili Josef s Václavem. A tím bylo rozhodnuto. Kamil se přestěhoval na věž radnice, a když se přihnál vítr, místo korouhvičky se otáčel on – větrný kohout.

1) Podtržená slova nahraď jinými slovy se stejným významem.

2) Vysvětli tato slova: lumpačina, radnice, podřimoval.